

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Markéta Fialová

**Odebírání dětí jako krajní zásah státu do rodinněprávních
vztahů v rámci sociálně-právní ochrany dětí**

Diplomová práce

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Odebírání dětí jako krajní zásah státu do rodinněprávních vztahů v rámci sociálně-právní ochrany dětí“ vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 30. března 2015

podpis autora textu

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu JUDr. Ondřeji Šmídovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, rady a pomoc při zpracování této diplomové práce.

Obsah

1. Úvod	5
2. Základní pojmy - rodina, právo na rodinný život.....	7
2.1 Rodina.....	7
2.2 Právo na rodinný život.....	8
3. Zásada blaha dítěte	10
4. Ústavní základy a mezinárodní zakotvení	15
4.1 Ústavní základy	15
4.2 Mezinárodní zakotvení	16
5. Zákonná právní úprava - zakotvení odebrání dětí	21
5.1 Úprava v OZ	21
5.2 Úprava v ZSPOD.....	23
5.3 Související předpisy.....	25
6. Předcházení zásahu v podobě odebrání dítěte	27
7. Vyvažování.....	30
7.1 Teoretická východiska.....	30
7.2 ESLP.....	31
7.3 ÚS	33
7.4 Judikatura ESLP	35
7.5 Judikatura českých soudů	43
7.6 Praktická aplikace.....	47
8. Několik poznatků od Veřejného ochránce práv	53
9. Závěr.....	55
10. Seznam použitých zdrojů	59
11. Shrnutí/ Summary.....	65
12. Seznam klíčových slov/ Keywords	66

1. Úvod

Vztahy mezi rodiči a dětmi ať jsou jakékoliv, přímo idylické, jen bezproblémové, komplikované, či dokonce problematické, představují základní prvek rodinného života, který zase představuje základ soukromé sféry každého jednotlivce. V rámci rodinného práva mluvíme o rodinněprávních vztazích, jejichž subjektem je kromě rodičů a dětí ještě stát. Účelem práva garantovaného státem je jednak stanovit sféru svobody každého jednotlivce, v rámci které naplňuje své legitimní zájmy, na druhé straně musí právo souběžně zajišťovat ochranu důležitým hodnotám a zájmům. Takový autonomní prostor svobody zahrnující oprávněné zájmy a práva požívá i nezletilé dítě. Jelikož ale dítě není schopno vykonávat ochranu svých zájmů a práv, jsou to především jeho rodiče, kteří by tuto ochranu měli realizovat. V tomto okamžiku stát stojí pouze v pozadí, kdy jeho úkolem je dohlížet nad řádným výkonem této ochrany. Ač jsou rodinné vztahy především emocionální, stojící na citových vazbách, není bohužel výjimkou, že jsou vztahy v některých rodinách problematické, zejména když rodiče nechrání zájmy svých dětí či je dokonce vědomě porušují. Zde se dostáváme k bodu, kdy do vztahu rodič - dítě stát již aktivně vstupuje za účelem ochrany zájmů dítěte, které mu garantuje. Odebírání dětí rodičům je přesně takovým případem, kdy se navíc dostáváme rovnou na ústavní úroveň střetu práv těchto subjektů. Hlavním problémem této problematiky je tak vyvažování dvou proti sobě stojících ústavních zájmů a rozhodování o tom, který z nich upřednostnit. Vzhledem k radikálnosti zásahu v podobě odebrání dětí je třeba, aby k němu docházelo jen v těch nejzávažnějších případech, kdy je takový zásah přiměřený sledovanému cíli, což právě i přes zákonná ustanovení v praxi může být značně problematické. A to z toho důvodu, že nejvyšším imperativem při takovém vyvažování musí být zájem dítěte, jenomže jak ochrana zdraví a příznivého vývoje dítěte, tak i rodinný život a výchova vlastními rodiči je obojí důležitým zájmem dítěte.

Ve své práci se nejprve zaměřím na definování základních pojmů, dále bude následovat pojednání o zásadě blaha dítěte. Ta je totiž pro problematiku odebírání dětí klíčová, jedině při opravdovém pečlivém respektu této zásady lze totiž garantovat, že odebrání dítěte bude realizováno jako krajní prostředek jen ve vážných případech. Další kapitolou práce bude vymezení ústavních a mezinárodních základů této problematiky, které jsou důležité právě s ohledem na zmíněné vyvažování. Dále bude následovat zákonné vymezení, které by právě s ohledem ústavní základ této problematiky mělo zakotvit možnosti a podmínky, které zaručí, že k takovému zásahu bude smět dojít jen v nezbytných případech. Dále se budu stručně věnovat systému preventivních opatření, která by měla zajistit

předcházení vyhocení situace v rodině do té míry, kdy už je nezbytné zasáhnout tím nejtvrdějším způsobem. Stěžejní částí mé práce bude kapitola věnována vyvažování, ve které se po teoretickém vymezení budu soustředit na aplikaci vyvažování v soudní praxi, a to jak v rámci judikatury Ústavního soudu (dále jen „ÚS“), tak i judikatury Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), a na závěr této kapitoly provedu analýzu praktických případů, na základě které shrnu východiska, jak má být vyvažování aplikováno. Před úplným závěrem stručně vymezím nedostatky zjištěné a vytýkané veřejným ochráncem práv, ke kterým v praxi vedla předešlá právní úprava. Tyto mi totiž poslouží k tomu, abych v závěru své práce mohla provést zhodnocení vyřešení těchto nedostatků v současné právní úpravě.

Stěžejním zdrojem mé práce budou právní předpisy a komentáře k těmto předpisům, a judikatura soudů, která je pro oblast zvolené právní problematiky velice podstatná. Dalším zdrojem budou monografie a odborné články, ovšem vzhledem k tomu, že odebrání dětí dosud není komplexně v žádné monografii ani odborném článku upraveno, budou mi sloužit vždy jen parciálně v souvislosti s aktuálně pojednávanou částí této práce.

Za pomoci metody popisné, metody analýzy soudních rozhodnutí a praktickou aplikací poznatků zjištěných na základě provedené analýzy se pokusím potvrdit či vyvrátit následující hypotézu : Současné právní zakotvení zásahu do rodinněprávních vztahů v podobě odebrání dětí poskytuje dostatečné záruky toho, že k takovému zásahu může dojít jen v krajních případech. Hlavním cílem této práce tedy bude vymezit možnosti, kdy k odebrání dětí může dojít, tedy vymezení mezi takového zásahu, za jejichž splnění lze zásah považovat za ospravedlnitelný. Cílem této práce je i odpovědět na otázku, zda se v právní úpravě regulující odebrání dětí dostatečně promítá zásada nejlepšího zájmu dítěte. A konečně, jak si současná právní úprava poradila s hlavními nedostatky, k nimž docházelo za předešlé právní úpravy.

2. Základní pojmy - rodina, právo na rodinný život

2.1 Rodina

Odjakživa pojem rodina označuje základní společenskou jednotku, kterou představují osoby spjaté navzájem manželstvím či příbuzenstvím - v užším pojetí jsou to rodiče a děti, v širším pojetí potom i další příbuzní - prarodiče, tety a strýcové, atd. Obecnou legální definici rodiny v českém právním řádu nenalezneme. Rodinu nedefinoval ani zákon o rodině a nečiní tak ani nový občanský zákoník¹ (dále jen „OZ“), který svou úpravou zákon o rodině nahrazuje. Jedním z důvodů bude zřejmě fakt, že rodina jako taková není subjektem právních vztahů, tím jsou vždy pouze konkrétní osoby.

„Rodina je stále nejuniverzálnějším výchovným prostředím i socializačním činitelem s mnoha vzájemně provázanými funkcemi; poskytuje dítěti základní orientaci v okolním světě a tvoří zcela jedinečné prostředí pro formování jeho postojů ke světu, blízkému okolí a sobě samému. Vytváří též hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního já a později vede k vytváření koncepce vlastního života. Funguje jako regulátor nežádoucích činností. Pro to, aby rodina plnila uvedené funkce, je třeba přítomnosti všech jejích členů; vzhledem k dítěti tedy hlavně obou rodičů.“²

Je zcela zřejmé, že rodina plní ve společnosti mimořádně důležitou a především nenahraditelnou funkci. Vždyť bez rodiny by společnost nemohla řádně fungovat, rodina drží společnost pohromadě a zároveň představuje její vývoj, předává tradice a zkušenosti dalším generacím. Proto také všechny historické pokusy nahradit rodinu jiným institutem ztroskotaly.³ Svázanost rodiny se společností potom má své důsledky, totiž že veškeré zásadní problémy, se kterými se současná rodina potýká, mají svůj odraz v celospolečenských souvislostech, fungování a kvalita rodiny vlastně ovlivňuje kvalitu společnosti, a naopak problémy společnosti se odráží do fungování rodiny.⁴

Tato práce nemá za cíl provádět sociologickou analýzu, bez zmínění společenských souvislostí by ovšem dle mého názoru šlo jen těžko zahájit právní pojednání o tématu této práce. Právo jakožto společenská věda slouží především jako základní prostředek ochrany společenských zájmů a hodnot. Rodina je přesně takovou hodnotou, kterou právní řád chrání

¹ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

² MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě*. Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007, s. 51.

³ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 8.

⁴ Tamtéž.

v Listině základních práv a svobod (dále jen „Listina“),⁵ neboť společnost má přirozeně velký zájem na existenci a bezchybném fungování rodiny jako základního prvku, který zajišťuje jak všestrannou péči o děti, tak i o ty členy rodiny, kteří nejsou schopni postarat se sami o sebe.⁶ Ochrana rodiny přitom spočívá jak v ochraně právní, čili ochraně proti porušení subjektivního práva, tak i v sociálním a ekonomickém zvýhodnění poskytnuté rodině legislativou.⁷ Přestože je tedy třeba zajistit rodině co nejvyšší a nejefektivnější právní ochranu, ochrana rodiny nemůže být zcela absolutní. V určitých případech je naopak potřeba ze strany státu do těchto práv zasáhnout.

2.2 Právo na rodinný život

Rodinné vztahy, kterými je institut rodiny tvořen, zakládají rodinný život. Stejně jako u pojmu rodina, ani pojem právo na rodinný život není právně vymezen. Při výkladu pojmu rodinný život je třeba vycházet z faktu, že základem rodinných vztahů je vazba biologická, tedy pokrevní příbuzenské pouto mezi členy rodiny, dále však i sociální institut rodinného života,⁸ který je až následně právně regulován.

Z tohoto důvodu tak nelze trvat na tom, že by rodinný život znamenal striktně život a vztahy pouze mezi osobami pokrevně příbuznými. Judikatura zdůrazňuje, že právní ochranu požívají i společenství osob bez uzavřeného manželství i osoby pokrevně nepříbuzné, pokud mezi nimi existují citové a další vazby.⁹ Takový výklad rodinného života vyplývá i z judikatury ESLP, která neomezuje rodinný život pouze na manželské soužití, ale zdůrazňuje, že za rodinný život lze pokládat i další de facto rodinné svazky, v nichž účastníci žijí společně mimo manželství.¹⁰ Nicméně i přes toto pojetí je stále třeba pamatovat na hlavní význam pokrevních vazeb mezi jednotlivými členy rodiny, když dle ESLP biologická a sociální realita musí mít před právní domněnkou navrch.¹¹

Důležitým aspektem rodinného života, který představuje život v příznivém, emocionálně založeném prostředí, je tedy fungující citová vazba. S tím tedy souvisí fakt, že dojde-li k odebrání dítěte rodičům, nemůže se jednat o přetržení či zánik rodinného života

⁵ Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ DRECHSLEROVÁ, Klára. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k ústavě a Listině- 2.díl.2.rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1251 (čl. 32 Listiny).

⁷ Tamtéž s. 1249.

⁸ FOREJTOVÁ, Monika. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k ústavě a Listině- 2.díl.2.rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1035 (čl. 10 odst. 2 Listiny).

⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

¹⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kroon a další proti Niozemí ze dne 27. října 1994. Stížnost č. 18535/91, bod. 30.

¹¹ Tamtéž bod 40.

mezi dítětem a jeho rodiči, naopak tento stále trvá a jako takový stále požívá právní ochrany. Obsah práva na rodinný život představuje soužití vzájemně citově a nejčastěji též pokrevně spjatých osob, v rámci kterého tyto osoby rozvíjejí své vzájemné citové vazby, čímž mimo jiné ovlivňují vzájemně své životy. Ve většině případů jde přitom právě o soužití rodičů a dětí, které je základním prvkem rodinného života. Je již z povahy věci jasné, že je výsostným právem rodičů své děti vychovávat a obráceně i právem dětí na výchovu a péči svých rodičů. Takové obsahové vymezení rodinného života nalezneme i v judikatuře, dle které rodinný život spočívá v udržování a rozvíjení vzájemných nejen citových, ale i morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami, které se realizuje především při styku těchto osob.¹² Obdobně chápe rodinný život i ESLP, který podstatu rodinného života vidí ve vytváření, udržování a rozvíjení vztahů mezi členy rodiny, které jsou založeny na silných citových vazbách.¹³

Takto vymezený rodinný život opět představuje hodnotu, která je chráněna jak na vnitrostátní ústavní úrovni, tak na úrovni mezinárodní, dle které má každý právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.¹⁴ Z pojmu respektování však vyplývá jak negativní povinnost, tzn. povinnost nezasahovat do těchto práv, tak i povinnost pozitivní spočívající v přijetí a uvedení opatření k ochraně těchto práv.¹⁵ Zároveň platí, že ochrana nemá být poskytnuta jen před zásahy ze strany státu, ale rovněž má chránit jednotlivce před zásahy mezi sebou.¹⁶

Praktický význam garantování práva na rodinný život pro děti oddělené od svých rodičů, rodiče, kterým je jakýmkoli způsobem bráněno ve styku se svým dítětem, děti žijící v dětských domovech atd., znamená, že při rozhodování o jejich situaci musí právo na ochranu rodinného života jakožto jedno ze základních ústavně chráněných práv tvořit přední východisko. Netřeba jistě dále zdůrazňovat význam práva na rodinný život jakožto jednoho z těch nejzákladnějších subjektivních přirozených práv, když především skrze něj lze zajistit efektivní ochranu rodině.

¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.

¹³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Niemietz proti Německu ze dne 16. prosince 1992. Stížnost č. 13710/88, bod 29.

¹⁴ čl. 10 odst. 2 usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů., čl. 8 sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Odièvre proti Francii ze dne 13. února 2003. Stížnost č. 42326/98, bod 40.

¹⁶ Tamtéž.

3. Zásada blaha dítěte

Zásada blaha dítěte jakožto základní zásada rodinného práva je nesmírně důležitá pro postavení dětí v rámci právního řádu, přičemž se řadí nejen k nejdůležitějším zásadám rodinného práva, ale i ostatních právních odvětví, kde dítě vystupuje jako subjekt práv a povinností. V nejobecnější rovině zakotvuje ochranu dětí prostřednictvím ochrany jejich zájmů, když pomocí aplikační i interpretační funkce tato zásada klade požadavek, aby nejen rodiče, ale i všechny subjekty rozhodující o jeho záležitostech v každé situaci dotýkající se dítěte primárně vycházeli z toho nejlepšího zájmu dítěte. Proč je tato zásada tak důležitá je jasné, z povahy věci dítě není samo schopno účinně hájit své zájmy, přitom ale pro příznivý vývoj dítěte je realizace jeho práv, a to zejména ve formě péče a výchovy rodičů, naprosto zásadní.

V souvislosti s touto zásadou se setkáváme se dvěma pojmy - blaho dítěte a zájem dítěte (zásada proto bývá označována i jako zásada či princip nejlepšího zájmu dítěte). Zatímco blaho dítěte je obecnějším pojmem, sloužícím jako vodítko pro postup zákonodárce při kodifikaci, který znamená vytváření podmínek a obecně prostředí přátelského k dítěti, zájem dítěte již slouží jako vodítko pro konkrétní postup v aplikační praxi, jinými slovy tedy jde o realizaci určitého práva v konkrétní situaci, která se dítěte dotýká.¹⁷

Zásada je zakotvena jednak v mezinárodním právu, a to především v čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, který stanoví, že *„Zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná, správní opatření.“*¹⁸ Dále ji najdeme v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí¹⁹ a v dalších.

V českém právním řádu nemáme zásadu zakotvenou výslovně, lze ji ale dovodit z používaných spojení „zájem dítěte“, „oprávněné zájmy dítěte“, atd. Tak například s pojmem blaho dítěte se můžeme setkat v zákoně o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen „ZSPOD“), kde slouží jako přední hledisko sociálně-právní ochrany.²⁰ Pojem zájem dítěte je v ustanoveních týkajících se rodinného práva poměrně častý, například rodičovská

¹⁷HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 18.

¹⁸ Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁹ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

²⁰ § 5 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

odpovědnost musí být vykonávána v souladu se zájmy dítěte,²¹ před rozhodnutím dotýkajícího se zájmu dítěte sdělí rodiče dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit, přičemž jeho názoru rodiče věnují dostatečnou pozornost a berou názor dítěte při rozhodování v úvahu²² a další. Obecně tak OZ klade na zájem dítěte poměrně velký důraz, mimo jiné zakotvuje významné participační právo dítěte v souvislosti s ochranou jeho zájmů, když stanoví povinnost soudu před rozhodnutím dotýkajícím se zájmu dítěte dítě řádně informovat a následně zjistit jeho názor, přičemž se jeho názoru má věnovat patřičná pozornost, u dětí starších 12 let se navíc má za to, že jsou schopny informace přijmout a vytvořit si na jejich základě vlastní názor a tento sdělit.²³ Zásada se navíc v českém právu neuplatňuje pouze v hmotném právu, ale i v procesním - např. ustanovení §§ 419, 452 odst. 1 a další zákona o zvláštních řízeních soudních (dále jen „ZZŘ“).²⁴

Zájem dítěte je neurčitý právní pojem. Ač je jeho výskyt uvnitř konkrétních právních norem častý, žádná norma nevymezuje, co je jím potřeba rozumět (což zřejmě ani nemůže), navíc k jeho neurčitosti přispívá, že je pojem zájmu dítěte používán v různých souvislostech.²⁵ M.Hrušáková se Z. Králíčkovou vymezují zájem dítěte ve třech kategoriích: zaprvé je to obecně formulovaný zájem dítěte, který vůbec opravňuje soud v dané věci jednat.²⁶ Příkladem může být § 907 OZ, dle kterého soud může svěřit dítě do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte. Zadruhé právní normy obsahují již konkrétně vymezen dílčí zájem, např. zájem na výchově dítěte v § 891 OZ. Zatřetí se jedná o případy, kdy se rozhoduje o dospělých, ale zájem dítěte je jednou z okolností, která rozhodnutí ovlivňuje.²⁷ O tento případ se jedná např. při vypořádání společného jmění manželů.²⁸

Právě neurčitost pojmu zájem dítěte, na kterém tato zásada stojí, je zřejmě největším problémem této zásady. Obsahem nejlepšího zájmu dítěte je bezpochyby zajištění řádné péče o jeho fyzický, ale i duševní, tj. mravní a citový vývoj. Takovéto vymezení je však velmi obecné až vágní. Konkrétnější vymezení obsahu M. Kornel v intencích Úmluvy o právech dítěte částečně dovozuje z ostatních práv garantovaných úmluvou, mezi ta nejdůležitější řadí

²¹ § 875 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

²² Tamtéž § 875 odst. 2.

²³ Tamtéž § 867 odst. 1 a 2.

²⁴ Zákon č. 292/2013Sb., o zvláštních řízeních soudních.

²⁵ HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993, s. 21.

²⁶ HRUŠÁKOVÁ, Milana. In HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006, s. 18-19.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ §742 odst.1 písm. d) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

právo na rovné zacházení v čl. 2, právo na život v čl. 6, právo znát své rodiče a být jimi vychováván v čl. 7, právo dítěte na vyjádření názoru a na to, aby jeho názoru byla věnována patřičná pozornost v čl. 12, právo na svobodu myšlení, svědomí a vyznání v čl. 14,²⁹ zjednodušeně tedy takový zájem, aby dítě bylo „*vychováváno ve stabilním, citovém prostředí, ideálně oběma biologickými rodiči a cílem jeho výchovy je vytvoření autonomního jedince s pozitivním a zvědavým přístupem k svému dalšímu vývoji.*“³⁰

Jelikož je předmětem této práce téma zásahů do rodinněprávních vztahů, může být problematickou otázkou, jak s poukazem na neurčitost pojmu nejlepší zájem dítěte řešit střety zájmů rodičů a dětí. Nemůžeme se spokojit s tím, aby soudy či jiné orgány své rozhodování odůvodňovaly pouhým odkazem bez dalšího na soulad jimi zvoleného řešení s nejlepším zájmem dítěte, naopak je jejich úkolem zvolit řešení, které co nejméně zasáhne do práv rodičů a zároveň nepoškodí zájmy dítěte, problémem však zůstává, že nelze kalkulovat, které z nabízených řešení je do budoucna pro dítě tím nejlepším.³¹

Konkretizovat nejasný obsah zájmu dítěte nám pomáhá také judikatura. ÚS tak například klade důraz na zájem na zachování sociálních vazeb mezi rodiči a dítětem, když je tato nejpřirozenější lidská vazba jedním z prvořadých předpokladů řádného vývoje lidského jedince.³² Dle ÚS navíc vytržení z rodinného prostředí představuje částečně také zásah do osobní svobody, „*když dítě se svým odnětím z rodinného prostředí nesouhlasí a je lhostejné, do jaké míry je toto rodinné prostředí prospěšné zájmům dítěte, které má stát povinnost upřednostňovat. V každém případě je ale dítě vytrháváno z prostředí, ve kterém je zvyklé žít a projevovat se a je možné předpokládat, že v něm bude mít zájem žít a rozvíjet se i nadále. Rodinné prostředí je tedy pro dítě prostorem svobody a jakékoliv jiné prostředí za prostor osobní svobody dítěte proto považovat zásadně nelze.*“³³

Ovšem stále pochopitelně platí, že zájem dítěte na ochraně života a zdraví bude vždy tím převažujícím nejlepším zájmem dítěte. V případě střetu více zájmů tak musí zájem na ochraně života a zdraví dítěte převážit nad výše zmíněným zájmem na výchově rodiči, což zdůrazňuje i ÚS.³⁴ Podobně i ESLP zájmy dítěte rozděluje do dvou skupin. Jednak je to zájem na udržování vztahů se svou rodinou, ovšem pouze za předpokladu, že je rodina způsobilá a

²⁹ KORNEL, Martin. Princip nejlepších zájmů dítěte. In KOTÁSEK, Josef a kol. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva.* Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 57.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Tamtéž s. 62.

³² Nález Ústavního soudu ze dne 20. července 2010, sp. zn. IV.ÚS 2244/09, Nález Ústavního soudu ze dne 6. září 2011, sp. zn. II.ÚS 2546/10.

³³ Nález Ústavního soudu ze dne 13. července 2011, sp. zn. III.ÚS 3363/10.

³⁴ Např. Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

schopná fungovat, a za druhé je to zájem na zajištění stabilního výchovného prostředí. Zasáhnout do rodinných vztahů lze tedy pouze ve zcela výjimečných případech, zároveň se však musí udělat vše pro to, aby osobní vztahy a vazby byly zachovány a mohlo dojít k obnovení rodiny.³⁵

Dalším problematickým aspektem je potenciální střet mezi zájmem dítěte a jeho participací na otázkách, které se dítěte dotýkají.³⁶ Jak jsem uvedla již výše, participační právo dítěte je nově v OZ značně posíleno. Pakliže má rozhodnutí vycházet z názoru dítěte, potom je nepochybné, že může dojít k situaci, kdy přání dítěte jím vyjádřené bude v rozporu s jeho nejlepším zájmem.³⁷ Může tedy docházet k rozporu mezi paternalistickým přístupem, chránícím dítěť at' už ze strany státu či rodičů, a přístupem zdůrazňujícím participaci dítěte, přičemž přikloněním se k výslovnému svěření dítěti práva rozhodnout o svém osudu v konkrétní věci dojde k potlačení principu nejlepšího zájmu dítěte ve prospěch autonomie jeho vůle.³⁸ I přes posílení participace dítěte však nezůstává pochyb o tom, že s odkazem na nejlepší zájem dítěte musí zásada nejlepšího zájmu dítěte převážet a při rozhodování může být autonomie dítěte odsunuta do pozadí, v této věci se jasně vyjádřil i ÚS, dle kterého k názoru dítěte soud přihlíží s ohledem na jeho věk, rozumovou a citovou vyspělost, když při posouzení zájmu nezletilého dítěte je soud bezpochyby oprávněn k případným korekturám představ a názorů dítěte o tom, co je pro něj v daném případě vhodné a co nikoli.³⁹

Problematickým je také střet naznačený již výše, a to střet zájmu dítěte se zájmy jiných subjektů, a to zejména rodičů.⁴⁰ Samotný konflikt jako takový vyvolává otázku, jak takový konflikt vyvážit. Při řešení za pomoci východiska, že zájem dítěte musí být předním hlediskem v jakékoli situaci týkající se dítěte, jak vyplývá mimo jiné z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, potom dospíváme k závěru, že ostatní hlediska a zájmy rodičů musí být vždy upozaděna. Ne vždy je však takové řešení tím nejlepším, teorie vychází z toho, že nejlepší zájem dítěte má být vždy předním hlediskem, nikoli však jediným, ale jedním z předních zájmů, které mají být posuzovány.⁴¹

V judikatuře však nalezneme jak případy, kdy je zájem dítěte nadřazen, tak i případy, kdy je upřednostněno řešení v souladu se zájmy všech dotčených subjektů. ESLP tak

³⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku ze dne 6. července 2010. Stížnost č. 41615/07, bod 136.

³⁶ KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy : časopis pro všechna právní odvětví*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 89.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 26. srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

⁴⁰ KORNEL: Některé problematické s. 91.

⁴¹ Tamtéž.

v kontextu s právem na rodinný život dle čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“)⁴² v řadě případů týkajících se dětí zdůrazňuje nadřazenost zájmu dítěte, a to zejména v případě konfliktu zájmu dítěte a zájmu jiného subjektu, když není jiné možné řešení, než zasáhnout do něčích zájmů a práv,⁴³ zároveň ale dodává, že zájmy rodičů, zejména zájem na pravidelném kontaktu s dítětem, nicméně stále zůstávají důležitým faktorem při vyvažování kolidujících zájmů.⁴⁴ Judikatura českých soudů v případech dotčení jak zájmů dítěte, tak rodičů preferuje řešení, které je v souladu se zájmy všech dotčených subjektů, zájem dítěte je tedy považován za pouze jeden ze zájmů ovlivňujících rozhodnutí, aniž by nutně musel být všem dotčeným zájmům nadřazen.⁴⁵

S ohledem na výše zmíněné problematické aspekty by bylo vhodné pro otázky týkající se dítěte, a které tudíž mají být řešeny v zájmu dítěte, stanovit demonstrativním způsobem kritéria či domněnky preferovaných řešení vycházející z celospolečenského a odborného konsenzu na dané problematice, protože však není možné vytvořit univerzální pravidla předvíající veškeré možné situace, proto by se mělo přihlížet k rozdílům a kombinací stanovených pravidel společně s diskrecí nalézt to nejlepší řešení v nejlepším zájmu dítěte.⁴⁶

⁴² sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁴³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku ze dne 6. července 2010. Stížnost č. 41615/07, bod 134, Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. července 2003. Stížnost č. 30943/96, bod 66.

⁴⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku ze dne 6. července 2010. Stížnost č. 41615/07, bod 134, Rozsudek Evropského soudu ve věci Haase proti Německu ze dne 8. dubna 2004. Stížnost č. 11057/02, bod 89.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 6. září 2011, sp. zn. II. ÚS 2546/10, bod 16.

⁴⁶ KORNEL: Některé problematické..... s. 93.

4. Ústavní základy a mezinárodní zakotvení

4.1 Ústavní základy

Kam zařadit rodinný život jinam než do soukromé sféry každého jedince. Tvoří nedílnou součást našeho soukromého života, úprava rodinného práva je nyní nově součástí OZ kodifikujícího téměř celou soukromoprávní oblast, přesto je i úprava v rámci veřejného práva pro tuto oblast naprosto zásadní. Zařazením ochrany rodiny a rodinného života do katalogu ústavně chráněných lidských práv jednak právní řád zdůrazňuje jejich význam, na druhou stranu zároveň zakotvuje možnost veřejné moci do těchto práv v závažných případech zasáhnout.

V čl. 1 Listiny je garantována všem lidem svoboda a rovnost v důstojnosti i v právech. Je důležité si tudíž uvědomit, že všichni členové rodiny mají rovné právní postavení. Faktické postavení se ovšem z povahy věci může lišit, a to zejména postavení dítěte vůči rodičům, neboť dítě je závislé na svých rodičích. Z důvodu slabšího faktického postavení dítěte, ať už kvůli věku, sociální nezralosti, nedostatku zkušeností atd., je zapotřebí stanovit s ohledem na nejlepší zájmy dítěte a jeho blaho ochranu dítěte, a to nejen soukromoprávními prostředky, ale především těmi veřejnoprávními.⁴⁷

Z tohoto důvodu tak na jednu stranu čl. 10 odst. 2 Listiny garantuje právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, čl. 32 v odst. 1 Listiny zakotvuje ochranu rodičovství a rodiny, ale na stranu druhou je na stejném místě zaručena zvláštní ochrana dětí a mladistvých. U čl. 32 odst. 1 je důležité poukázat na fakt, že v jeho ustanovení není zakotveno základní právo, nýbrž institucionální garance zavazující zákonodárce zajistit specifickou ochranu institutu rodičovství a rodiny, neboť dle čl. 41 odst. 1 Listiny se jej lze dovolávat pouze v mezích zákonů, které toto ustanovení provádějí.⁴⁸

V čl. 32 odst. 4 Listiny je stanoveno právo rodičů na péči o děti a stejně tak právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Jak vyplývá již z výše podaného, výkon tohoto práva se může dostat do kolize s jiným právem, proto ochrana poskytnutá rodině nemůže být absolutní a je zakotvena možnost do rodičovských práv v případě potřeby zasáhnout. Zásah je však možný pouze za splnění přísných podmínek, když je stanoveno, že zasáhnout do těchto práv a odloučit nezletilé dítě od rodičů proti jejich vůli lze pouze rozhodnutím soudu na základě

⁴⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 72.

⁴⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

zákon.⁴⁹ V případech těchto zásahů například při omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti nebo při umístění dítěte do ústavní výchovy se totiž tradičně jedná o ty nejtěžší legální zásahy do soukromí,⁵⁰ proto jakékoli zasahování do rodinného života je možné teprve tehdy, jestliže rodiče nebo osoby zodpovědné za výchovu dítěte o to požádají nebo se o děti nemohou či nechtějí starat.⁵¹ Jinými slovy zásah je možné uskutečnit jen v těch nejzávažnějších případech, o tom však bude pojednáno v následujících kapitolách. U čl. 10 odst. 2 Listiny garantujícího respekt k rodinnému životu není přípustnost omezení výslovně stanovena, nicméně i zde je z povahy věci nutno možnost omezení připustit, neboť obsahu rodinného života odpovídá právě ustanovení čl. 32 odst. 4, čili není výjimkou, že se výkon práva na rodinný život dostane do kolize a v rámci poměrování může dojít k jeho omezení. Navíc je třeba vycházet z čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy uvedeného níže.

4.2 Mezinárodní zakotvení

Je velmi důležité uvést na tomto místě taktéž právní úpravu v rámci mezinárodních smluv. U níže uvedených smluv, které se týkají tématu této práce, se jedná o v České republice závazné mezinárodní smlouvy na základě čl. 10 Ústavy České republiky,⁵² v rámci těchto smluv se Česká republika zavázala k plnění závazků v nich stanovených. Navíc v souladu s čl. 10 Ústavy jestliže dané mezinárodní smlouvy stanoví něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Nejdůležitějším dokumentem týkajícího se práv dětí je Úmluva o právech dítěte. V preambuli zdůrazňuje význam rodiny jako přirozeného prostředí pro vývoj a blaho dětí, tudíž v souladu se zájmem na příznivém rozvoji osobnosti musí dítě vyrůstat v atmosféře šťastného a láskyplného rodinného prostředí, je však třeba mít stále na mysli, že kvůli nezralosti a zranitelnosti dítěte musí být zakotveny zvláštní záruky, péče a jeho odpovídající právní ochrana.⁵³ Úmluva o právech dítěte vychází ze zásady „Tři P“, kdy se jedná o „provision“ (zabezpečení přežití, rozvoje a vývoje dítěte), „protection“ (ochrana dítěte) a „participation“ (participační práva dítěte).⁵⁴

⁴⁹ čl. 32 odst. 4 usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁰ FOREJTOVÁ, Monika. In KLÍMA, Karel (ed). *Komentář k ústavě a Listině- 2.díl.2.rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1035 (čl.10 odst.2 Listiny).

⁵¹ Tamtéž s. 1257.

⁵² Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ preambule sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁴ BITTNER, Petr a kol. *Děti z ústavů!: právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Brno : Liga lidských práv, 2007, s. 10.

Připomeňme, že Úmluva o právech dítěte především přikazuje při jakýchkoli činnostech týkajících se dítěte vycházet zejména z nejlepšího zájmu dítěte.⁵⁵ Státy jsou povinny respektovat odpovědnost, práva a povinnosti rodičů dítěte, případně v souladu s obyčejí i členů širší rodiny popřípadě jiných osob odpovědných za dítě, při zabezpečování a usměrňování jeho rozvoje.⁵⁶

Státy mají povinnost zajistit, aby dítě mohlo být od svých rodičů odděleno proti jejich vůli pouze v případě, že tak příslušné úřady na základě soudního řízení v souladu s právem rozhodnou, že je to potřebné v zájmu dítěte.⁵⁷ Zároveň je uveden demonstrativní výčet případů, kdy takové rozhodnutí o odebrání dítěte bude nezbytným, a sice v případě zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči nebo v situaci, kdy rodiče žijí odděleně a je potřeba rozhodnout o místě pobytu dítěte.⁵⁸ V řízení, ve kterém se o odebrání dítěte rozhoduje, je přitom nutné všem dotčeným stranám poskytnout možnost zúčastnit se řízení a sdělit svoje stanoviska.⁵⁹

V souladu s výše uvedenými cíly je třeba dbát na právo dítěte odděleného od svých rodičů (ať už jednoho či obou) udržovat pravidelné osobní kontakty se svými rodiči s výjimkou případů, kdy by takový kontakt byl v rozporu se zájmem dítěte.⁶⁰ Dále je zakotvena povinnost států činit veškerá opatření za účelem ochrany dětí před násilím a jakýmkoli jiným špatným zacházením ze strany rodičů či jiných osob starajících se o dítě, za tímto účelem má stát vytvářet sociální programy zaměřené na prevenci a podporu obětí takového násilí.⁶¹ Stát má povinnost dítěti zbaveného svého rodinného prostředí, jež má tak právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, takovou ochranu a pomoc poskytnout, stát je povinen zajistit takovým dětem vhodnou náhradní péči, pouze v nutných případech může taková péče představovat umístění do vhodného zařízení péče o dítě.⁶² Pokud už dojde k situaci, kdy je dítě odebráno svým rodičům a umístěno do náhradní péče, má dítě právo na pravidelné hodnocení zacházení s dítětem a všech dalších okolností spojených s jeho umístěním.⁶³

V rámci evropského kontinentu na Úmluvu o právech dítěte navazuje Evropská úmluva o výkonu práv dětí, přijatá na půdě Rady Evropy s cílem posílit ochranu práv dětí

⁵⁵ čl. 3 sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ Tamtéž čl. 5.

⁵⁷ Tamtéž čl. 9.

⁵⁸ Tamtéž čl. 9 odst. 1.

⁵⁹ Tamtéž čl. 9 odst. 2.

⁶⁰ Tamtéž čl. 9 odst.3.

⁶¹ Tamtéž čl. 19 odst. 1- 2.

⁶² Tamtéž čl. 20 odst. 1-3.

⁶³ Tamtéž čl. 25.

v soudních řízeních v rodinněprávních věcech.⁶⁴ Za účelem usnadnění a zefektivnění výkonu práv dítěte vytváří a posiluje procesní práva dítěte.⁶⁵ Zejména je zdůrazňováno právo na informace, kdy jsou dítěti schopnému chápat situaci v rámci soudního řízení garantována práva obdržet příslušné informace, být konzultováno a smět vyjádřit svůj názor a být informováno o možných důsledcích rozhodnutí,⁶⁶ přičemž soud má povinnost vzít názor dítěte náležitě v úvahu.⁶⁷ Dále se pak tato úmluva zabývá průběhem soudního řízení v rodinněprávních věcech, kdy je zejména stanoven požadavek na rychlost takového řízení.⁶⁸

Velmi důležitým mezinárodním dokumentem je taktéž Evropská úmluva. Tato úmluva představuje obecný katalog zaručených, chráněných lidských práv a základních svobod. Není tedy sice obsahově zaměřená na konkrétnější úpravu práv v oblasti rodinného práva, ani se žádným konkrétnějším způsobem nezabývá právy dětí, přesto je velmi významná, neboť na rozdíl od úmluv uvedených výše z této úmluvy vyplývají práva přímo jednotlivcům, nikoli pouze povinnosti státu přijmout určitá legislativní opatření a následně dohlížet nad jejich aplikací. Každý jednatel, dle jehož názoru byla porušena jeho práva přiznaná touto úmluvou, může podat stížnost k ESLP,⁶⁹ který byl přijetím této úmluvy zároveň zřízen za účelem zajištění plnění závazků přijatých smluvními stranami v této úmluvě či jejích protokolech,⁷⁰ jeho rozhodnutí jsou pro Českou republiku závazná.

Na právní problematiku, které se tato práce věnuje, dopadá zejména čl. 8 Evropské úmluvy, který každému garantuje právo na respektování svého soukromého a rodinného života.⁷¹ Zároveň je zakotvena možnost státu do tohoto práva zasáhnout, ovšem pouze v případě, kdy je takový zásah v souladu se zákonem a nezbytný v demokratické společnosti v zájmu jednak bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, ochrany pořádku, ale především v zájmu ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod druhých.⁷² Ustanovení čl. 8 právě s ohledem na jeho druhý odstavec není absolutní, relativnost těchto práv vyplývá ze skutečnosti, že v něm chráněná práva jsou často v přímém konfliktu s jinými chráněnými právy.⁷³

⁶⁴ Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s, o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

⁶⁵ Tamtéž čl. 1 odst. 2.

⁶⁶ Tamtéž čl. 3.

⁶⁷ Tamtéž čl. 6 písm. c).

⁶⁸ Tamtéž čl. 7.

⁶⁹ čl. 34 sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

⁷⁰ Tamtéž čl. 19.

⁷¹ Tamtéž čl. 8 odst. 1.

⁷² Tamtéž čl. 8 odst. 2.

⁷³ KRATOCHVÍL, Jan. In KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012, s. 865 (čl.8).

Samotné ustanovení čl. 8 je poměrně prosté a obecné, o to důležitější je judikatura ESLP, která práva obsažená v této úmluvě konkretizuje a která je pro Českou republiku závazná. Veškeré rozhodování státních orgánů, jakož i judikatura českých soudů tak musí být v souladu s vymezením obsahu jednotlivých práv a požadavky na jejich dodržování obsaženými v judikatuře ESLP.

Ochrana rodinného života garantována čl. 8 v obecné rovině obsahuje jednak povinnost právního uznání rodinných vazeb, a dále povinnost chránit zachování těchto vazeb,⁷⁴ která je pro obsah této práce více relevantní. Čl. 8 kromě povinnosti chránit jedince před jednáním ze strany orgánů veřejné moci zahrnuje i pozitivní povinnost státu zajistit respekt rodinného života každého člověka i v rámci horizontálních vztahů mezi jednotlivci navzájem.⁷⁵ Tato pozitivní povinnost zahrnuje i povinnost přijmout opatření umožňující rodičům být se svými dětmi, je právem rodičů mít k těmto opatřením přístup a využít je.⁷⁶ Tato povinnost však není absolutní a v případech, kdy by kontakt dítěte s rodičem mohl ohrozit zájmy a práva zúčastněných osob, především potom nejlepší zájem dítěte, je na orgánech státu, aby kolidující zájmy spravedlivě vyvážil.⁷⁷ Zachování spravedlivé rovnováhy mezi zájmy dítěte, jeho rodičů a veřejného pořádku je obecným požadavkem při provádění pozitivní povinnosti státu vyplývající z čl. 8.⁷⁸ Ustanovení čl. 8 sice žádné procesní požadavky výslovně neobsahuje, ve své rozhodovací praxi však ESLP zdůrazňuje, že rozhodovací činnost musí být spravedlivá a schopná efektivně zajistit respekt zájmů chráněných čl. 8.⁷⁹

Základy položené Listinou a mezinárodními smlouvami jsou velmi důležité pro situace, kdy zákon nedává jasnou odpověď na řešení konkrétní nastalé situace, tehdy je třeba vycházet z principů stojících v pozadí právní úpravy, vyjádřených právě v ústavních a mezinárodních základech. Zákonná právní úprava vymezuje důvody, pro které může dojít k odebrání dítěte, ty jsou ale pouze obecné, přestože jsou specifikovány například v odborné literatuře, nemusí vždy poskytnout odpověď na nastalou situaci v praxi. Proto je důležité přesunout se na ústavní úroveň a za pomoci vyvažování kolidujících principů nalézt odpověď,

⁷⁴ TOMÁŠKOVÁ, Kateřina. *Pozitivní povinnosti státu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2010/2011, s. 41. [online]. 2011 [cit. 13. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/210794/pravf_m/Pozitivni_povinnost_v_judikature_ESLP.txt>.

⁷⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lopez Guio proti Slovensku ze dne 3. června 2014. Stížnost č. 10280/12, bod 83-84.

⁷⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Chabrowski proti Ukrajině ze dne 17. ledna 2013. Stížnost č. 61680/10, bod. 105.

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lopez Guio proti Slovensku ze dne 3. června 2014. Stížnost č. 10280/12, bod 93.

⁷⁹ Tamtéž bod 94.

zda daný případ vyžaduje odebrání dítěte či nikoliv. Právní východiska rodinných práv a zásahů do rodinněprávních vztahů jak na ústavní úrovni, tak ty zakotvené v mezinárodních smlouvách zní poměrně jednoznačně, vždy se má vážit především nejlepší zájem dítěte, má se dbát spravedlivého vyvážení při střetu několika kolidujících práv. V aplikační praxi však rozhodování a zejména snaha o spravedlivé vyvážení může být poměrně komplikovaná.

5. Zákonná právní úprava - zakotvení odebírání dětí

5.1 Úprava v OZ

Obecná právní úprava rodinného práva je nyní nově zahrnuta v OZ, v hlavě třetí, díle čtvrtém je upravena ústavní výchova. Ustanovení § 971 stanoví, že v případě vážného ohrožení nebo narušení výchovy dítěte nebo jeho tělesného, rozumového či duševního stavu, anebo jeho řádného vývoje, a to do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, soud může nařídit také ústavní výchovu jako nezbytné opatření. Stejně tak může soud učinit v případech, kdy tu jsou vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit. Je ovšem zdůrazněno, že k nařízení ústavní výchovy by soud měl přistoupit zejména tehdy, kdy již dříve uložená opatření nevedla k nápravě, vždy má navíc soud zvažovat, zda není na místě dát přednost svěřeni dítěte do péče fyzické osoby.⁸⁰

Ústavní výchova slovy zákona představuje nezbytné opatření, je tedy kladen důraz na její subsidiární povahu, když představuje náhradní péči jak k původní přirozené rodině dítěte, tak i k péči jiné fyzické osoby.⁸¹ V kontextu systematiky zákona a základních zásad plynoucích z Úmluvy o právech dítěte je povinností soudu vždy posuzovat danou věc komplexně s přihlédnutím k prioritě péče o dítě v rodině.⁸² Nařízení ústavní výchovy má být vždy až posledním řešením po vygradování zásahu státu do vztahů mezi rodiči a dětmi, neboť odnětí dítěte z péče rodičů představuje velice závažný zásah do rodičovských práv.⁸³ Z dikce „soud může nařídit“ vyplývá, že soud musí vždy zkoumat, zda nejsou jiné způsoby, jak situaci dítěte vyřešit,⁸⁴ a to s ohledem na zájem dítěte. Pouze v krajních případech soud může nařídit ústavní výchovu rovnou, aniž by předtím přistoupil k mírnějším formám zásahu do rodinněprávních vztahů.⁸⁵

Co se týče důvodů, které takový zásah ospravedlní, na prvním místě zákon uvádí ohrožení či narušení výchovy dítěte, jeho tělesného, rozumového či duševního stavu nebo jeho řádného vývoje. Musí dojít k naplnění takové intenzity, kdy je to v rozporu se zájmem dítěte. Půjde tedy o případy, kdy je dítě zanedbáváno, není o něj řádně pečováno, rodiče nad ním nevykonávají dohled, kdy už jde o sociálně-patologické jednání, například rodiče dítěti tolerují záškoláctví, užívání drog či alkoholu, výchova je tedy ohrožena tam, kde rodiče

⁸⁰ § 971 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁸¹ WESTPHALOVÁ, Lenka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1299.

⁸² KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. In HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 215.

⁸³ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II.*,....., s.1300.

⁸⁴ Tamtéž.

⁸⁵ Tamtéž.

nedokáží vytvořit vhodné sociální prostředí pro dítě,⁸⁶ kde rodiče zanedbávají dítě po stránce výchovné, citové, materiální, hygienické apod.⁸⁷ Tělesný, rozumový či duševní stav je ohrožen fyzickým zanedbáváním, nedostatečné výživě či zdravotní péči.⁸⁸ Narušení těchto zájmů potom představuje vyšší intenzitu, kdy se nejedná o „pouhé“ ohrožení, ale situace, kdy již došlo ke skutečnému negativnímu důsledku tohoto ohrožení. Půjde například o důsledky vážného zanedbávání, týrání, zneužívání a podobně.⁸⁹

Judikatura obecných soudů za vážné narušení výchovy dítěte považuje situace, kdy rodiče zanedbávají své povinnosti při výchově dětí, vytvářejí pro ně nevhodné rodinné prostředí nebo přímo ohrožují jejich duševní, tělesný nebo mravní vývoj, nebo když rodiče ani při náležitém úsilí nemohou zvládnout výchovu dětí pro nedostatky v jejich duševním, tělesném nebo mravním vývoji.⁹⁰

Pokud jde o v pořadí druhý uvedený důvod, tedy existence vážných důvodů, pro které rodiče dítěte nemohou zabezpečit jeho výchovu, zde se jedná naopak o situace, kdy rodičům ve výkonu rodičovských povinností brání objektivní důvody. Půjde tak například o případy nemoci, invalidity či dlouhodobé nepřítomnosti, kvůli kterým rodiče nejsou schopni vykonávat osobní péči o dítě.⁹¹ V žádném případě však nemohou mezi tyto objektivní důvody patřit nedostatečné bytové nebo majetkové poměry rodičů, pokud jsou jinak rodiče způsobilí zajistit řádnou výchovu dítěte a řádně vykonávat svou rodičovskou odpovědnost. Nikdy tudíž nemůže být špatná ekonomická situace rodiny jediným důvodem pro nařízení ústavní výchovy, pokud je v řízení prokázáno, že nemá přímý dopad na vývoj či výchovu dítěte.⁹² OZ to již zakotvuje výslovně v § 971 odst. 3. „*Je třeba velmi důsledně rozlišovat, zda rodiče jsou výchovně nezpůsobilí a nezodpovědní nebo se snaží pouze vypořádat s kritickou bytovou, sociální a hospodářskou situací rodiny a zda zajišťují základní životní potřeby pro fyzický a psychický vývoj dítěte. Rozhodujícím kritériem jsou výchovné a citové schopnosti rodiče a skutečnost, zda mezi rodiči a dítětem existuje rodinná vazba.*“⁹³ Takovéto nedostatky totiž může stát vyřešit jinak než zásahem do rodinněprávních vztahů, ten by sice byl odůvodněn legitimním cílem v podobě ochrany dítěte, nebyl by však v žádném případě nezbytným opatřením,⁹⁴ tudíž by byla popřena premisa, že nařízení ústavní výchovy má být až posledním

⁸⁶ Tamtéž.

⁸⁷ KRÁLÍČKOVÁ: *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství*., s 216.

⁸⁸ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II.*,....., s.1300.

⁸⁹ Tamtéž s. 1301.

⁹⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, bod 16.

⁹¹ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II.*,....., s. 1301.

⁹² Tamtéž s. 1310.

⁹³ Tamtéž s. 1310 - 1311.

⁹⁴ Tamtéž.

možným řešením. V případě, že z objektivních důvodů trvajících pouze přechodnou dobu nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, soud svěří dítě do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, a to na dobu nejdéle šesti měsíců.⁹⁵

V praxi mezi obvyklé důvody umístění dítěte do zařízení ústavní péče patří: odložení nebo opuštění dítěte vlastními rodiči, smrt rodičů dítěte, psychické, fyzické či sexuální zneužívání nebo týrání dítěte, zanedbávání dítěte, výchovné problémy dítěte za současné neschopnosti rodičů se o něj starat, psychické či tělesné postižení dítěte spolu s neschopností rodičů zajistit mu řádnou péči, neplnění rodičovské odpovědnosti pro fyzickou či duševní dlouhotrvající nemoc, dlouho to byla také nepříznivá sociální situace rodiny.⁹⁶

Zákon dále stanoví, že v rozhodnutí nařizujícím ústavní výchovu soud označí zařízení, do kterého má být dítě umístěno, při takovém rozhodování má opět přihlídnout k zájmům dítěte a k vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), důležité ovšem je, že má soud povinnost dbát na umístění dítěte co nejbližší bydlišti rodičů.⁹⁷ Když už totiž soud dospěje k závěru, že závažnost situace odůvodňuje krajní zásah do rodinněprávních vztahů v podobě nařízení ústavní výchovy, stále je třeba dbát práv a zájmů dítěte, kdy tím základním je právo na zachování rodinných vazeb, jak vyplývá z výše uvedeného výkladu. Je tudíž velice důležité, aby mohlo docházet k pravidelnému kontaktu rodičů s dítětem i po umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy.

V následujících ustanoveních potom OZ stanovuje limity nařízení ústavní výchovy, kdy se jedná zejména o časové omezení, a to na dobu nejdéle tří let,⁹⁸ velice důležitý je požadavek na pravidelný přezkum trvání důvodů pro nařízení ústavní výchovy, kdy je stanovena povinnost soudu nejméně jednou za šest měsíců přezkoumat, zda trvají důvody pro nařízení tohoto opatření, nebo jestli se neobjevila možnost zajistit dítěti náhradní rodinnou péči, přičemž k tomu si má vyžádat nejen zprávy OSPOD, ale soud si má opatřit i názor dítěte a vyjádření rodičů.⁹⁹

5.2 Úprava v ZSPOD

Zvláštní právní úpravu obsahuje ZSPOD, který k 1. 1. 2013 novelizací dostal řadě změn. Jedním z hlavních cílů provedených změn bylo vytvoření podmínek pro systematickou sociální práci s rodinou, když s důrazem kladeným na dodržování hierarchie opatření tato

⁹⁵ § 971 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹⁶ BITTNER: *Děti z ústavů*....., s 30.

⁹⁷ § 971 odst. 4 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

⁹⁸ Tamtéž § 972.

⁹⁹ § 973 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

mají v první řadě směřovat k podpoře původního rodinného prostředí.¹⁰⁰ Jednou z myšlenek stojících v pozadí provedených změn je, že ústavních zařízení by se mělo využívat v případech, kdy je to nejvhodnější řešení nikoli pro systém, ale pro dítě.¹⁰¹ Opatření v podobě ústavní výchovy by se tak mělo stát výjimečným a časově ohraničeným prostředkem.¹⁰²

Při jakékoli činnosti v rámci sociálně-právní ochrany dětí je třeba pamatovat na základní koncepce, na kterých tento systém stojí a které jsou vyjádřeny v úvodních ustanoveních zákona. Sociálně-právní ochranou se rozumí jednak ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu včetně ochrany oprávněných zájmů dítěte, dále působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny a také zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.¹⁰³ Předním hlediskem sociálně-právní ochrany potom vždy musí být zájem a blaho dětí, zároveň však také ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči.¹⁰⁴

V rámci opatření na ochranu dětí je to obecní úřad obce s rozšířenou působností, jemuž je zákonem dána kompetence za podmínek stanovených OZ podávat návrh soudu na nařízení ústavní výchovy, na její prodloužení či zrušení.¹⁰⁵ Před přistoupením k podání návrhu soudu je ale obecní úřad obce s rozšířenou působností povinen nejprve projednat s rodiči důvody, pro které by mělo dojít k podání návrhu soudu, a poučit je o jejich právech a povinnostech plynoucích z jejich rodičovské odpovědnosti a důsledcích neplnění těchto povinností.¹⁰⁶ Dále uspořádat případovou konferenci k projednání důvodů podání návrhu a k zabývání se možnými způsoby jejich řešení¹⁰⁷, tato se svolává vždy, kdy je soudu navrhován vážný zásah do rodiny, kromě případů, kdy je zřejmé, že by její uspořádání bylo nemožné či zjevně neúčelné.¹⁰⁸ V jejím rámci by mělo projednání případu vést k nalezení jiných možných způsobů řešení.¹⁰⁹ Ještě před podáním návrhu soudu zákon dále stanoví povinnost uskutečnit opatření vyplývající z vyhodnocení situace dítěte a individuálního plánu ochrany dítěte, zejména tedy poskytnout poradenství a pomoc při výchově rodičům,

¹⁰⁰ MACELA, Miloslav. Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1.1.2013. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 1, s. 1.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Tamtéž.

¹⁰³ § 1 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰⁴ Tamtéž § 5.

¹⁰⁵ Tamtéž § 14 odst. 1 písm. c) a d).

¹⁰⁶ Tamtéž § 14 odst. 2.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ MACELA: Podrobný výklad, s. 3.

¹⁰⁹ Tamtéž.

v neposlední řadě také zvážit uložení výchovných opatření s hodnocením výsledků jejich využití.¹¹⁰ Zákon nově navíc stanovuje, aby součástí návrhu podávaného soudu bylo i vyhodnocení, že důvodem návrhu nejsou pouze nedostatečné bytové poměry nebo majetkové poměry rodičů dítěte, jestliže jsou jinak způsobilí zabezpečit řádnou výchovu dítěte a plnění povinností vyplývajících z jejich rodičovské odpovědnosti.¹¹¹

5.3 Související předpisy

Výkon ústavní výchovy, jakož i práva a povinnosti dětí umístěných v této výchově, osob odpovědných za výchovu, příp. jiných subjektů (např. ředitele zařízení) upravuje zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.¹¹²

Procesní úprava je obsažena v ZZŘ. O odebrání dítěte rozhoduje jedině soud a to buď na základě předběžného opatření, anebo na základě návrhu ve věci samé. Zvláštní úprava předběžného opatření upravující poměry dítěte je obsažena v ustanovení §§ 452 - 465. Předběžné opatření je zakotveno pro případy, kdy se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o dítě pečovat, nebo pro případy, kdy je život dítěte, jeho normální vývoj či jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo pokud už byl narušen.¹¹³ Soud v takových případech upraví předběžným opatřením poměry dítěte na nezbytně nutnou dobu tím, že nařídí umístění dítěte ve vhodném prostředí, které v usnesení určí.¹¹⁴

Vzhledem k povaze institutu předběžného opatření jakožto prostředku sloužícímu k urychlenému prozatímnímu řešení věci, by předběžné opatření mělo být podáno pouze v případech, kdy je zapotřebí reagovat na zřejmou aktuální hrozbu pro dítě. Se zmíněnou povahou souvisí i to, že pro nařízení předběžného opatření stačí, pokud jsou rozhodující okolnosti osvědčeny. Návrh na předběžné opatření může nově podat pouze OSPOD.¹¹⁵ Pokud je dítěti jmenován opatrovník, kterým bude orgán OSPOD, který podal návrh, na návrh soud jmenuje opatrovníkem jiného.¹¹⁶ Soud musí rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin,¹¹⁷ vyhovující rozhodnutí je vykonatelné vydáním.¹¹⁸ Délka předběžného opatření je

¹¹⁰ § 14 odst. 2 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹¹ Tamtéž § 14 odst. 3 písm. b).

¹¹² Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

¹¹³ § 452 odst. 1 zákona č. 292/2013Sb., o zvláštních řízeních soudních.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Tamtéž § 454 odst. 1.

¹¹⁶ Tamtéž § 455.

¹¹⁷ Tamtéž § 456.

stanovena na jeden měsíc, jeho trvání však může být prodlouženo.¹¹⁹ Pokud je předběžné opatření nařízeno, soud po provedení jeho výkonu předá věc soudu příslušnému k řízení o věci samé.¹²⁰

Řízení ve věci samé, pro které je příslušný obecný soud nezletilého dítěte, je potom upraveno v ustanoveních §§ 466 - 477 zákona. V tomto řízení už opatrovník dítěti musí být ustanoven, opět je jím zpravidla OSPOD a opět jedná-li se o orgán, který podal návrh, na návrh soud jmenuje opatrovníkem jiného.¹²¹ Soud má rozhodovat s největším urychlením.¹²² Zákon navíc stanoví úkoly soudu, a to zejména vést rodiče k řádnému plnění jejich povinností a zjistit názor orgánu vykonávajícího sociálně-právní ochranu dětí o vhodnosti a účelnosti zamýšlených opatření.¹²³ Dále má soud možnost uložit rodičům nejvýše na 3 měsíce účast na mimosoudním smírčím nebo mediačním jednání nebo rodinné terapii, nebo nařídit setkání s odborníkem v oboru pedopsychologie.¹²⁴ V neposlední řadě je upraven i výkon rozhodnutí v ustanoveních §§ 497 až 510.

¹¹⁸ Tamtéž § 457.

¹¹⁹ Tamtéž § 459.

¹²⁰ Tamtéž § 453 odst. 2.

¹²¹ Tamtéž § 469 odst. 1-2.

¹²² Tamtéž § 471 odst. 2.

¹²³ Tamtéž § 474.

¹²⁴ Tamtéž § 474 odst.1.

6. Předcházení zásahu v podobě odebrání dítěte

System preventivních a výchovných opatření je zakotven v OZ a v ZSPOD. OZ dává soudu v případě, kdy to vyžaduje zájem na řádné výchově dítěte, jestliže tak neučiní OSPOD, možnost uložit napomenutí, nebo stanovit nad dítětem dohled a provádět jej za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě uložit dítěti nebo rodičům omezení bránící škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména zákazem určitých činností.¹²⁵ Dodržování uloženého opatření soud sleduje a vyhodnocuje jeho účinnost zpravidla společně s OSPOD.¹²⁶

Primární odpovědnost za ukládání těchto opatření má však OSPOD, když z jeho strany je kontrola realizace mnohem efektivnější.¹²⁷ Úkolem těchto opatření je preventivní působení na výchovné problémy dítěte tam, kde ještě nedošlo k naplnění takové intenzity problému, která by odůvodňovala použití jiných právních nástrojů, zejména nařízení ústavní výchovy,¹²⁸ jsou tedy ukládána s účelem předejít dalšímu trvání a prohlubování závažnosti daného problému. Při jejich ukládání se postupuje v souladu se zásadami adekvátnosti a bezodkladnosti, soud tedy musí vždy s ohledem na zásadu nejlepšího zájmu dítěte uložit opatření přiměřené konkrétním problémům.¹²⁹ Výchovná opatření je možné uložit jak dítěti, tak rodičům neplnícím svá práva a povinnosti, a to co nejdříve po zjištění nežádoucího stavu.¹³⁰

Co se týče jednotlivých druhů výchovných opatření v OZ, napomenutí je nejmírnější formou, které lze udělit dítěti v případě jeho nevhodného chování, které by mohlo mít vliv na jeho budoucí vývoj, pokud je ale napomínáno dítě, je třeba, aby takovému opatření porozumělo a uvědomilo si své nevhodné chování.¹³¹ Dále mohou být napomenuti rodiče, pokud zanedbávají povinnosti vyplývající z jejich rodičovské odpovědnosti, nově však může být napomenuta i jiná osoba, která řádnou péči o dítě narušuje, například příbuzný dítěte nebo jeho kamarád.¹³² Naproti tomu dohled je opatřením, jež lze uložit pouze dítěti, důvody pro jeho uložení však mohou spočívat jak na straně dítěte, tak rodičů, přičemž příkladem takových důvodů může být mimo jiné zdravotní stav rodičů, jejich nízký či naopak vysoký

¹²⁵ § 925 odst. 1 písm. a) - c) zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹²⁶ Tamtéž § 925 odst. 2.

¹²⁷ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II.*,....., s. 1161.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Tamtéž s. 1162.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Tamtéž.

¹³² Tamtéž s. 1163.

věk, nebo i ohrožení jejich sociální či bytové situace.¹³³ Omezení má eliminovat škodlivé vlivy působící na výchovu dítěte, spočívá tedy zejména v zákazu činností, které jsou s ohledem na věk a stupeň vývoje dítěte pro něj nevhodné.¹³⁴ Uložení tohoto opatření rodiči musí souviset s činností pro dítě škodlivou a zároveň se nesmí jednat o nepřiměřený zásah do práv této osoby.¹³⁵

Koncepce sociálně-právní ochrany dětí vychází z ochrany a podpory rodiny. Vůdčí zásadou je, že primárně má nevhodnou rodinnou situaci řešit OSPOD, a to zejména prostřednictvím své preventivní a poradenské činnosti, teprve následně má situaci řešit soud přijetím důraznějších opatření.¹³⁶ Jako princip právní úpravy sociálně-právní ochrany dětí platí, že stát je odpovědný za ochranu dětí, jakožto nositele práv garantovaných Listinou a mezinárodními závazky, před nepřijatelným zacházením s nimi (např. násilí) a za ochranu jejich zdravého a příznivého vývoje, nenahrazuje však plnění povinností a odpovědnost rodičů a ani nemůže zasahovat do jejich rodičovské odpovědnosti, až dokud nedochází k ohrožení práv či vývoje dítěte.¹³⁷ Pro jakoukoliv činnost potom musí platit jako vůdčí pravidlo zmíněný princip preventivního působení na rodinné vztahy.¹³⁸ ZSPOD tak výslovně zakotvuje povinnost při výkonu a realizaci sociálně-právní ochrany upřednostnit ta opatření, která zabezpečí řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte v jeho rodinném prostředí, a až není-li to možné, tak v náhradním rodinném prostředí.¹³⁹ V případech, kdy nastane situace ohrožující řádnou výchovu a příznivý vývoj dítěte, se přijímají opatření k ochraně dítěte a k poskytnutí pomoci rodičům.¹⁴⁰

S ohledem na výše zmíněný cíl novelizace, a to zlepšení systematické práce s rodinami novela ZSPOD zakotvila důležité obecné metody sociální práce, a sice vyhodnocování situace dítěte a rodiny, individuální plán ochrany dítěte a případové konference.¹⁴¹ Všechny tyto metody vlastně naplňují obecný cíl prevence sociálně-právní ochrany dětí a slouží k nalezení toho nejvhodnějšího, a přitom zároveň nejšetrnějšího řešení.

V případě, kdy OSPOD dospěje po provedeném vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny k nutnosti přijmout opatření k pomoci rodině či ochraně dítěte, zpracuje individuální plán ochrany dítěte, jehož úkolem je mimo jiné stanovit opatření k zajištění ochrany dítěte,

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž s. 1164.

¹³⁷ KRAUSOVÁ, LUCIE, NOVOTNÁ, VĚRA. *Sociálně-právní ochrana dětí*. PRAHA: ASPI, a.s., 2006, s. 17.

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ § 9a zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁰ Tamtéž.

¹⁴¹ § 10 odst. 3 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

k poskytnutí pomoci rodině ohroženého dítěte a k posílení funkcí rodiny.¹⁴² Nejde o žádný administrativní úkon, plán by se měl stát základem systematické multidisciplinární práce s dítětem a rodinou, protože na jeho vzniku se kromě úředníků podílí i odborníci a samotní rodiče.¹⁴³ Stejně tak případové konference, které svolává OSPOD, se konají za přítomnosti rodičů a dalších osob, jako například zástupců škol, poskytovatelů zdravotnických služeb, odborníků působících v sociální oblasti a orgánů policie.¹⁴⁴ Jde vlastně o vytvoření jakéhosi fóra sloužícího k analýze důvodů, pro které je nutný zásah do rodinněprávních vztahů, a hledání jiných možných způsobů řešení, zejména takových, aby dítě mohlo zůstat ve svém rodinném prostředí.

Výchovná opatření obsažená v ZSPOD jsou totožná s těmi zakotvenými v občanském zákoníku, obsahuje však jedno opatření navíc, a to možnost uložit dítěti, rodičům nebo popřípadě jiným osobám odpovědným za výchovu dítěte povinnost využít odbornou poradenskou pomoc nebo povinnost účastnit se prvního setkání s mediátorem v rozsahu 3 hodin nebo terapie.¹⁴⁵

Pro případ, že by tato výchovná opatření nevedla k nápravě, zákon upravuje subsidiární výchovná opatření v ustanovení § 13a spočívající v dočasném odejmutí dítěte z péče rodičů či jiné odpovědné osoby a nařízení pobytu dítěte nejdéle na 3 měsíce buďto ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo v zařízení poskytovatele zdravotních služeb nebo v domově pro osoby se zdravotním postižením.¹⁴⁶ Uvedenou dobu lze prodloužit, výjimečně až na 12 měsíců, pokud se dítě ani po této době nemůže vrátit do péče rodičů, nezbyvá soudu než rozhodnout o dlouhodobém řešení, zejména o ústavní výchově či pěstounské péči.¹⁴⁷

¹⁴² MACELA: Podrobný výklad, s. 2.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž s. 3.

¹⁴⁵ § 13 písm. d) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁴⁶ Tamtéž §13a.

¹⁴⁷ WESTPHALOVÁ: *Občanský zákoník II.*,....., s. 1165.

7. Vyvažování

Na pomyslném vrcholu právní problematiky odebírání dětí ční ústavní zakotvení základních práv, kterých se tato materie dotýká, a jejich možné střety. Základní práva vyjadřují obecné postavení každého jednotlivce ve společnosti, potažmo ve státě. Jejich zakotvením právní systém stanovuje limity možnosti státu resp. veřejné moci zasahovat do právní sféry jednotlivce. Není však neobvyklé, že se základní právo může dostat do kolize s veřejným zájmem či s jiným základním právem. Pro takovéto případy je potom nezbytná jednotná metodika vedoucí k optimalizaci stavu věci. Takovou metodikou je tzv. vyvažování, či poměřování, jehož cílem je právě dosažení spravedlivého řešení střetu dvou různých základních práv popřípadě základního práva s veřejným zájmem, v rámci kterého se upřednostní jedno a upozadí druhé.

Jak poukazuje Z. Králíčková, oblast rodinného práva prošla, zejména minulým stoletím, značným vývojem, jehož výsledkem je silná a velmi významná lidskoprávní dimenze rodinných práv.¹⁴⁸ Jak potom shodně uvádí i další autoři, ani oblast rodinného práva není vyjmuta z výše uvedené metodiky vyvažování práv či hodnot stojících ve vzájemné kolizi,¹⁴⁹ když ani oblasti rodinného práva se tyto vzájemné kolize nevyhýbají.

7.1 Teoretická východiska

Při odebírání dětí na pomyslných miskách vah proti sobě stojí na jedné straně právo na rodinný život, k jehož respektování a ochraně Českou republiku zavazuje jednak čl. 8 Evropské úmluvy a především čl. 10 odst. 2 Listiny. Proti tomuto základnímu právu může být postaven jak obecný veřejný zájem spočívající v požadavku na ochranu dětí, především na ochranu jejich zdraví a příznivého vývoje, tak (a podle mého názoru především) individuální právo konkrétního dítěte na ochranu jeho života, zdraví a příznivého vývoje. Ať je to veřejný zájem, nebo individuální základní právo, tak jako tak se takovéto kolize řeší stejně - poměřováním pomocí testu proporcionality. Právo na život chrání čl. 6 Listiny, ochrana zdraví je v čl. 31 Listiny, ochrana dětí a mladistvých zakotvená v čl. 32 odst. 1 Listiny je sice dle čl. 41 odst. 1 vymahatelná pouze v mezích provádějících zákonů, nicméně tento fakt nemůže mít vliv na skutečnost, že se stále jedná o ústavně zakotvenou ochranu. Nesmíme také

¹⁴⁸ KRÁLÍČKOVÁ: *Lidskoprávní dimenze*, s. 11 - 15., KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Právo na respektování rodinného života: tradice vs. alternativy. In KOTÁSEK, Josef a kol. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 72.

¹⁴⁹ TELEČEK, Ivo. Subjektivní práva rodinná a otázka metodologická. In KOTÁSEK, Josef a kol. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. s. 189.

zapomenout na lidskoprávní mezinárodní smlouvy, v našem případě je to zejména Úmluva o právech dítěte, která stanoví závazky, k nimž se Česká republika zavázala. V neposlední řadě je také třeba mít stále na paměti zásadu nejlepšího zájmu dítěte, tedy důležitým faktorem podstatně ovlivňujícím vyvažování je ten nejlepší zájem dítěte.

Navíc dle některých autorů mají základní práva povahu právních principů, proto se celé poměrování odehrává spíše na úrovni principů.¹⁵⁰ Omezení základního práva tak může být legitimizováno jen ochranou jiného ústavního principu, tudíž v případě zásahu státu je nezbytné vyhledat všechny ústavní principy, jejichž realizaci daný zásah sleduje.¹⁵¹ Když už se ocitneme na úrovni principů, je jasné, že ochrana ústavního principu musí převážet nad principem podústavním. Na druhou stranu téměř každý princip plynoucí ze zákonné právní úpravy v sobě odráží nějaký princip ústavní.¹⁵² Problematika poměrování je tak ve většině případů velmi složitou právní otázkou, když v jejím pozadí stojí na obou stranách ústavní principy, mezi nimiž má rozhodující orgán volit.

Jinými slovy, hledáme-li odpověď na otázku, jak z právního hlediska zabezpečit to, aby bylo odebrání dětí skutečně až tím nejkrajnějším řešením, je tou odpovědí dle mého názoru právě provedení vyvažování. Je bezpochyby důležité deklarovat postulát krajnosti řešení v podobě odebrání dítěte z rodiny v zákonné úpravě, domnívám se však, že teprve až důsledné vyvažování a provedení testu proporcionality rozhodujícím orgánem je způsobilé poskytnout záruku toho, že tomu tak v praxi skutečně bude.

7.2 ESLP

Vzhledem k vázanosti České republiky Evropskou úmluvou a tím i rozhodovací praxí ESLP považuji za vhodné nejprve popsat způsob, jakým vyvažování provádí. ESLP postupuje dle výslovně v čl. 8 odst. 2 Evropské úmluvy zakotveného modelu vyvažování. Soud tak při provádění analýzy tvrzeného zásahu posuzuje otázku legality, otázku legitimacy a otázku proporcionality v užším slova smyslu.¹⁵³ Jinými slovy v případě, že došlo k zásahu do chráněného zájmu ze strany orgánu veřejné moci, soud zajímá, zda je zásah v souladu s právem, zda zásah sleduje legitimní účel a konečně zda je nezbytný v demokratické společnosti, tedy zda je přiměřený sledovanému cíli.¹⁵⁴

¹⁵⁰ MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2010, s. 60.

¹⁵¹ Tamtéž s. 64.

¹⁵² Tamtéž.

¹⁵³ čl. 8 odst. 2 sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹⁵⁴ KRATOCHVÍL: *Evropská úmluva o lidských právech*. , s. 866 (čl. 8).

Podmínka legality stanoví požadavek, aby byl zásah v souladu s právním předpisem, který musí být navíc dostupný a předvídatelný, přičemž předvídatelnost obsahuje i požadavek záruky před svévolí.¹⁵⁵ Zákonnému zakotvení možnosti odebrání dítěte z rodiny jakožto zásahu do práv chráněných čl. 8 Evropské úmluvy je věnována celá pátá kapitola této práce. K porušení této podmínky tedy ze strany České republiky zpravidla docházet nebude. Co se týče podmínky legitimacy, ta znamená, že zásah musí být odůvodněn sledováním jednoho z v čl. 8 odst. 2 taxativně vyjmenovaných cílů, kterými jsou národní bezpečnost, veřejná bezpečnost, hospodářský blahobyt země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrana zdraví nebo morálky, ochrana práv a svobod jiných.¹⁵⁶ I zde pro státy problém většinou nenastává, když uvedené cíle jsou stanoveny poměrně široce.¹⁵⁷ Odebrání dítěte se dle mého názoru lehce odůvodní ochranou zdraví či ochranou práv jiných. Domnívám se, že první dvě stanovené podmínky zřejmě nečiní žádné vážnější praktické problémy, což potvrzují i jiní autoři: „*Jelikož jen zřídka jsou opatření zcela iracionální a je vždy možné tvrdit, že jsou vhodná a nezbytná k dosažení legitimního cíle, opatření pouze velmi zřídka nesplní tyto první dva body. V podstatě je test proporcionality všeobecně redukován na poměrování relativní intenzity zásahu a důležitosti hledaného cíle.*“¹⁵⁸

Samotné poměrování je obsahem třetí podmínky, která stanoví, že zásah musí být nezbytný v demokratické společnosti. Nezbytnost označuje naléhavou společenskou potřebu pro daný zásah,¹⁵⁹ to znamená, že sledovaný cíl musí být natolik závažný, že převáží zájem jednotlivce na nezasahování do jeho práv chráněných čl. 8 odst. 1.¹⁶⁰ Samotné poměrování se tedy dá vyjádřit poměrně jednoduchou rovnicí, kdy čím závažnější zásah do čím důležitějšího zájmu jednotlivce, tím důležitější musí být sledovaný cíl pro společnost.¹⁶¹ Nejdříve je tak třeba pečlivě posoudit intenzitu zásahu,¹⁶² když od ní se následně poměrování odvíjí. Zvážíme-li tedy intenzitu zásahu v případě odebírání dětí, kdy je to vůbec ten nejzávažnější zásah do práva na rodinný život, musíme nutně dospět k závěru, že k jeho ospravedlnění musí

¹⁵⁵ Tamtéž s. 882.

¹⁵⁶ čl. 8 odst. 2 sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

¹⁵⁷ KRATOCHVÍL: *Evropská úmluva o lidských právech*. , s. 882.

¹⁵⁸ TSAKYRAKIS, STAVROS: Proportionality: An assault on human rights? *International Journal of Constitutional Law*, 2009, vol.7, č.3 str. 474 citováno dle BEDNÁŘ, Jan. *Princip proporcionality: teoretické opodstatnění a praktické použití*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2011/2012, s. 14. [online]. 2012 [cit. 13. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/210881/pravf_m/Diplomova_prace.pdf>.

¹⁵⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dudgeon proti Spojenému království ze dne 22. října 1981. Stížnost č. 7525/76, bod 51.

¹⁶⁰ KRATOCHVÍL: *Evropská úmluva o lidských právech*. , s. 884.

¹⁶¹ Tamtéž.

¹⁶² Tamtéž.

vést sledování velmi důležitého cíle. Součástí podmínky nezbytnosti je také proporcionalita zásahu ke sledovanému cíli, která nebude naplněna zejména tehdy, jestliže by šlo cíle dosáhnout i jiným opatřením, které je zároveň šetrnější k omezovanému právu.¹⁶³

Poměřování prováděné ESLP je často komplikováno i použitím doktríny prostoru pro uvážení, která dosahuje různé míry (např. u morálky je prostor pro uvážení států poměrně značně široký), zde potom platí, že čím užší je šíře pro uvážení, tím závažnější důvody musí stát pro ospravedlnění daného zásahu uvést.¹⁶⁴

7.3 ÚS

ÚS formuloval a podrobně analyzoval poměřování základních práv ve svém nálezu týkajícím se institutu anonymních svědků v trestním řízení.¹⁶⁵ ÚS pro omezení základního práva stanovil dvě podmínky, za jejichž splnění lze jedno základní právo upřednostnit, a to podmínku vzájemného poměřování a podmínku šetření podstaty a smyslu omezovaného základního práva ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny.¹⁶⁶ Samotné poměřování postavil na kritériích vhodnosti, potřebnosti a proporcionality v užším slova smyslu.¹⁶⁷

Kritérium vhodnosti obsahuje odpověď na otázku, zda institut omezující určité základní právo umožňuje dosáhnout sledovaného cíle, kterým tedy bude ochrana jiného základního práva popřípadě veřejného zájmu.¹⁶⁸ V případě odebrání dítěte zde tedy hledáme odpověď, zda zásah v podobě odebrání dítěte z jeho rodiny umožňuje dosáhnout sledovaného cíle, kterým je ochrana dítěte, tedy ochrana jeho života, zdraví, či vývoje. Zde musí být odpověď vždy kladná, protože odebrání dítěte pochopitelně umožňuje naplnění jeho ochrany.

Kritérium potřebnosti spočívá v porovnání legislativního prostředku, jehož prostřednictvím dochází k omezení základního práva, s jinými opatřeními, které umožňují dosáhnout daného cíle a navíc se základních práv nedotknou.¹⁶⁹ Vždy tedy musí být zvolen takový prostředek, který je způsobilý dosáhnout přinejmenším stejné míry ochrany sledovaného cíle a který je zároveň nejmírnější ve vztahu k ostatním v kolizi stojícím principům.¹⁷⁰ Tady už se nedá v obecné rovině jednoznačně odpovědět. Bude vždy záležet na konkrétních okolnostech jednotlivého případu, a to zejména s ohledem na povahu a závažnost

¹⁶³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dudgeon proti Spojenému království ze dne 22. října 1981. Stížnost č. 7525/76, bod 53.

¹⁶⁴ KRATOCHVÍL: *Evropská úmluva o lidských právech*. , s. 884.

¹⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp.zn. Pl.ÚS 4/94.

¹⁶⁶ Tamtéž.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ MELZER: *Metodologie nalézání práva*. , s. 65.

skutečností, pro které k odebrání dítěte má dojít. Ochrana dítěte, jeho zdraví a vývoje, jakožto sledovaný cíl požívá vysoké důležitosti vždy. Bude to tak právě povaha jednání či jiných okolností představujících nebezpečí pro tento chráněný zájem, které v tomto bodě budou hrát roli rozlišujícího kritéria. Tak například v případě fyzického týrání, či zneužívání, kdy takové jednání představuje velice intenzivní nebezpečí pro sledovaný chráněný zájem, bude odebrání dítěte z rodiny jediným možným řešením, jak dítě efektivně ochránit. Jinak tomu však bude v případech například špatné sociální situace rodiny či výchovných problémů dítěte, zde totiž budou přicházet do úvahy i další možná řešení jako je pomoc ze strany OSPOD, které zajistí dosažení sledovaného cíle a přitom umožní ponechání dítěte v rodině, tedy nedotknou se práva na rodinný život.

Třetím kritériem je porovnání závažnosti obou v kolizi stojících základních práv, přičemž je zapotřebí vycházet z předpokladu, že všechna základní práva jsou prima facie rovnocenná.¹⁷¹ ÚS tak specifikoval porovnávání závažnosti jako zvažování empirických, systémových, kontextových i hodnotových argumentů.¹⁷² Empirický argument označuje faktickou závažnost jevu pojícího se k ochraně určitého základního práva,¹⁷³ v případě odebrání dětí by zřejmě šlo o faktickou závažnost jednání ohrožujícího zdraví či vývoj dítěte. V rámci systémového argumentu je zapotřebí zabývat se smyslem a zařazením dotčeného základního práva v systému základních práv a svobod.¹⁷⁴ Domnívám se, že v našem případě tento argument nebude zrovna klíčový, obě proti sobě stojící základní práva chrání podobně důležité zájmy, ze systémového hlediska jsou obojí součástí obecného katalogu základních práv, rodinný život je součástí hned druhé hlavy Listiny, ochrana dětí jakožto taková je sice garantována až v hlavě čtvrté, domnívám se však, že z této okolnosti nelze vyvozovat důsledky, když principiálně jde při odebrání dětí o ochranu základních zájmů jako je život, zdraví a příznivý vývoj. Kontextový argument označuje další negativní dopady omezení jednoho základního práva, ke kterému dochází v důsledku upřednostnění jiného.¹⁷⁵ Zde se tedy dostáváme zpravidla k posouzení toho, jaké negativní důsledky může představovat zásah do práva na rodinný život. Hodnotový argument ÚS vysvětluje jako posouzení pozitiv v kolizi stojících základních práv vzhledem k akceptované hierarchii hodnot.¹⁷⁶ F. Melzer uvádí postup zjednodušující argumentační metodologii představenou ÚS, samotné poměrování

¹⁷¹ Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp.zn. Pl.ÚS 4/94.

¹⁷² Tamtéž.

¹⁷³ Tamtéž.

¹⁷⁴ Tamtéž.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Tamtéž.

popisuje v rámci tříkrokového postupu.¹⁷⁷ Zaprvé je to abstraktní porovnání právních principů, druhý krok spočívá ve zjištění, do jaké míry jsou tyto principy dotčeny, třetí krok představuje samotné poměřování.¹⁷⁸ To spočívá v tzv. optimalizaci, jde o hledání optimální realizace proti sobě stojících principů, kdy se dotčené principy mají pokud možno co nejvíce realizovat, a to všechny.¹⁷⁹

Jak je patrné už ze samotného výkladu výše, test proporcionality lze nalézt v mnoha modifikovaných podobách. Dle některých autorů je jeho aplikace stále spíše na úrovni vývoje, neboť se v současné době potýká s problematickými aspekty, jako je teoretická neukotvenost a především rozdílné používání testu proporcionality samotným ÚS.¹⁸⁰ Jakým způsobem aplikuje test proporcionality v případech odebrání dítěte, ukáže následující podkapitola analyzující jeho judikaturu.

Domnívám se však, že ať už je test proporcionality aplikován ve formě používané ESLP, v podrobně rozpracované metodologii formulované ÚS, či v jakékoli zjednodušené podobě, vždy by mělo prováděné vyvažování dospět ke stejnému závěru, neboť klíčovým prvkem je samotná proporcionalita v užším slova smyslu.

7.4 Judikatura ESLP

Rozhodovací praxe soudů je pro problematiku odebírání dětí významným výkladovým nástrojem. Díky judikatuře si lze snáze utvořit obrázek o tom, jaké situace, k nimž dochází v aplikační praxi, je třeba řešit zásahem v podobě odebrání dítěte a naopak v jakých situacích je toto nepřiměřeným zásahem, který nemůže obstát. Jde tedy o výsledek dosažený prováděním testu proporcionality, který je neodmyslitelně spjat právě s rozhodovací praxí soudů. Judikatura ESLP přinesla nespočet významných právních závěrů, o něž se opírá i judikatura českých soudů, v této podkapitole bych proto ráda shrnula ty nejdůležitější.

ESLP podrobuje každý případ podrobné komplexní analýze proporcionality, přičemž na počátku každého takového posuzování vychází z několika základních východisek. Tím primárním je význam rodinného života, jehož základním prvkem je stále právě soužití rodičů a dětí.¹⁸¹ Tudíž v případě, že dojde ke vzniku rodinné vazby, státy mají kromě negativního

¹⁷⁷ MELZER: *Metodologie nalézání práva*. , s. 68.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ např. PLACHETKOVÁ, Lada. *Princip proporcionality v současné české judikatuře*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2013/2014, s. 27 [online]. 2014 [cit. 14. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/348216/pravf_m/DP_princip_proporcionality_.pdf>.

¹⁸¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002. Stížnost č. 46544/99, bod 58.

závazku i pozitivní závazek spočívající v povinnosti státních orgánů jednat tak, aby se tato vazba mohla dále rozvíjet, a v zásadě mají povinnost přijmout taková opatření, aby mohlo dojít ke sloučení rodiče s dítětem.¹⁸² Z tohoto důvodu rozdělení rodiny, jakožto velmi závažný zásah do rodinného života, se musí opírat o dostatečně závažné a pádné argumenty motivované zájmem dítěte.¹⁸³

Jelikož vygradování zásahu až k odebrání dítěte do náhradní péče považuje soud za to vůbec nejkrajnější opatření, vyžaduje, aby orgány přijaly jiná opatření, pokud mohou dosáhnout sledovaného účelu.¹⁸⁴ Soud uznává, že státy požívají prostor pro uvážení, neusiluje tudíž o to nahradit výkon pravomoci vnitrostátních orgánů, ale nicméně podrobuje tento výkon v rámci prostoru pro uvážení poměrně přísnému přezkumu.¹⁸⁵ Navíc platí, že míra prostoru pro uvážení se liší v závislosti na povaze případu a důležitosti zájmů, jež jsou ve hře.¹⁸⁶ Nesmíme opomenout, že zásadní význam má v posuzování těchto případů pochopitelně nejlepší zájem dítěte.¹⁸⁷ Celé rozhodování v případech odebrání dětí je vlastně rozhodováním o zájmu dítěte, a sice zda je v jeho nejlepším zájmu zůstat v péči rodičů, či naopak být umístěn do jiné péče. Nicméně v žádném případě nemůže naplnit nejlepší zájem dítěte a obstát v testu proporcionality odebrání dítěte z důvodu možnosti jeho umístění do pro něj vhodnějšího prostředí.¹⁸⁸

Pokud už k odebrání dítěte jakožto krajnímu zásahu dojde, je třeba takový zásah stále považovat jen jako dočasné řešení, mělo by být vyvíjeno co největší úsilí, aby mohlo dojít k navrácení dítěte rodičům a zásah by měl být ukončen okamžitě, jakmile to okolnosti dovolí.¹⁸⁹ Z toho důvodu je důležité, aby rodiče mohli být stále v kontaktu se svými dětmi, tudíž případná další omezení už tak tvrdého zásahu, například právě v podobě omezení či snad úplného zákazu styku s dětmi v průběhu jejich náhradní péče, bude ve většině případů v rozporu s přiměřeností.¹⁹⁰

¹⁸² Tamtéž bod 61.

¹⁸³ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Scozarri a Giunta proti Itálii ze dne 13. července 2000. Stížnost č. 39221/98 a 41963/98, bod 148.

¹⁸⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002. Stížnost č. 46544/99, bod 75.

¹⁸⁵ Tamtéž bod 66.

¹⁸⁶ Tamtéž bod 67.

¹⁸⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Haase proti Německu ze dne 8. dubna 2004. Stížnost č. 11057/02, bod 93.

¹⁸⁸ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci K. a T. proti Finsku ze dne 12. července 2001. Stížnost č. 25702/94, bod 173.

¹⁸⁹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002. Stížnost č. 46544/99, bod 76.

¹⁹⁰ Tamtéž body 76 - 81.

ESLP klade také důraz na dodržení procesních pravidel a procesních práv účastníků. I když čl. 8 Evropské úmluvy výslovně žádné procesní požadavky neobsahuje, platí, že proces, na jehož základě je zasahováno do chráněných práv, musí být spravedlivý a náležitě respektovat chráněné zájmy, zejména je důležité, aby osobám, do jejichž práv je zasahováno, bylo dostatečně umožněno účastnit se řízení a účinně hájit své zájmy.¹⁹¹ Z toho důvodu tak rodiče musí mít přístup k relevantním dokumentům a musí jim být ze strany státních orgánů poskytnuty důkazy a materiály, na jejichž základě došlo k odebrání dítěte.¹⁹² Tak například v případě zneužívání dítěte ESLP vyslovil, že rodiče mají právo být informováni o povaze a rozsahu tvrzení o zneužití formulovaných jeho dítětem, protože je důležité, aby byli schopni nejen prokázat svou způsobilost poskytnout dítěti vhodnou péči a ochranu, ale rovněž pochopit a překonat traumatizující události, jež měly dopad na celou rodinu.¹⁹³ V souladu se zásadou blaha dítěte je dalším nesmírně důležitým procedurálním požadavkem slyšení odebíraných dětí před soudem s ohledem na jejich věk a vyspělost.¹⁹⁴

Nicméně v naléhavých případech nemusí vždy dojít k zapojení rodičů do rozhodovacího procesu, v případech, kdy by rodiče měli být považováni za zdroj bezprostředního ohrožení dítěte, by to mohlo být dokonce nežádoucí.¹⁹⁵ Soud ale musí mít postaveno najisto, že státní orgány byly oprávněny se domnívat, že existovaly okolnosti, které odůvodňovaly náhlé odebrání dítěte bez jakéhokoli předchozího kontaktu či konzultace, přičemž před provedením takového opatření je třeba pečlivé posouzení jeho dopadu na rodiče i děti, stejně tak i možných alternativ k odebrání dítěte z rodiny.¹⁹⁶

Z výše podaného vyplývá, že státní orgány musí tedy vážit na jedné straně ochranu dítěte, pakliže okolnosti napovídají, že je vážně ohroženo jeho zdraví či příznivý vývoj, na straně druhé ochranu rodinného života, tedy ESLP zdůrazňovaný zájem na tom, aby rodina byla pohromadě, aby se vzniklé rodinné vazby mohly rozvíjet. Ke konečnému posouzení přiměřenosti zásahu přistupuje celá řada okolností, proto ač se samotné opatření může zdát proporcionálním, ESLP nakonec konstatuje nepřiměřenost právě z důvodu přidružených okolností, například nedodržení procesních požadavků, nepřiměřená následná opatření atd. Toto vše tak musí soudy pečlivě vážit.

¹⁹¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci T. P. a K. M. proti Spojenému království ze dne 10. května 2001. Stížnost č. 28945/95, bod 73.

¹⁹² Tamtéž.

¹⁹³ Tamtéž bod 80.

¹⁹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. června 2007. Stížnost č. 23499/06, bod 62.

¹⁹⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Haase proti Německu ze dne 8. dubna 2004. Stížnost č. 11057/02, bod 95.

¹⁹⁶ Tamtéž.

Podmínka nezbytnosti v demokratické společnosti tak například nebyla naplněna v případě Kutzner proti Německu, ve kterém došlo k odebrání dětí z důvodu nedostatku intelektuální kapacity rodičů.¹⁹⁷ Děti byly umístěny do pěstounské péče a prvních šest měsíců nebyl rodičům umožněn žádný styk se svými dětmi.¹⁹⁸ Soud v tomto případě uznal, že důvody, pro které k odebrání došlo, byly relevantní a jednoznačně šlo o sledování legitimního cíle, nicméně rozhodně nedošlo k naplnění přiměřenosti zásahu.¹⁹⁹ V tomto případě by se totiž celá situace dala vyřešit dodatečnou výchovnou pomocí ze strany sociálních pracovníků.²⁰⁰

Podobně byl zcela nepřiměřený zásah v případě Haase proti Německu. Paní Haase, která byla matkou 12 dětí, požádala o pomoc rodině, načež byla vypracována zpráva psychologa o rodinné situaci. Dle psychologa byla matka dětí přísná a docházelo k bití dětí, čímž dle něj byla vážně ohrožena jejich výchova. Na základě této zprávy došlo k okamžitému odebrání dětí bez předchozího varování, rodiče se ani nemohli účastnit řízení, navíc jim byl zakázán veškerý styk s dětmi.²⁰¹ Soud dospěl k závěru, že takový zásah nebyl dostatečně zdůvodněn, nebyla zejména dostatečně posouzena otázka, zda existovalo skutečné riziko poškození dětí, nebyla vůbec posouzena možnost alternativního opatření, neexistovala naléhavost odůvodňující takový postup.²⁰² Soud totiž zdůraznil, že v případě, kdy nebezpečí existuje již delší dobu, nemělo by k naléhavé akci dojít, aniž by došlo k výslechu rodičů a prodiskutování s nimi nezbytnosti opatření, je-li to možné.²⁰³ K tomu všemu ještě nerespektování procesních práv rodičů, zákaz styku s dětmi, to vše vedlo k jednoznačnému závěru o neproporcionalitě daného zásahu.

K nepřiměřenosti zásahu dospěl poměřováním ESLP i v případě K. a T. proti Finsku, kde se jednalo o odebrání novorozence matce, která trpěla několik let vážnými psychickými problémy, ihned po narození.²⁰⁴ Soud zdůraznil, že odebrání novorozence ihned po narození je extrémně tvrdým zásahem, k jehož odůvodnění je třeba neobyčejně imperativních důvodů.²⁰⁵ Matka ani otec navíc nebyli zahrnuti do řízení, což ovšem v tomto případě bylo ospravedlnitelné, když právě vzhledem k duševnímu stavu matky panovala

¹⁹⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002. Stížnost č. 46544/99, body 12,15.

¹⁹⁸ Tamtéž bod 32.

¹⁹⁹ Tamtéž bod 70.

²⁰⁰ Tamtéž body 73,75.

²⁰¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Haase proti Německu ze dne 8. dubna 2004. Stížnost č. 11057/02, body 14-16.

²⁰² Tamtéž bod 97.

²⁰³ Tamtéž bod 93.

²⁰⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci K. a T. proti Finsku ze dne 12. července 2001. Stížnost č. 25702/94, bod 23.

²⁰⁵ Tamtéž bod 168.

obava, že kdyby se dozvěděla dopředu o plánovaném opatření vůči jejímu budoucímu novorozenci, mohlo by to ohrozit zdraví její i nenarozeného dítěte.²⁰⁶ Nicméně, dle názoru soudu se nemohlo jednat o naléhavou (ve smyslu nepředvídané) situaci, když státní orgány věděly delší dobu o tom, že se duševně nemocné matce dítě narodí, orgány vůbec neuvažovaly o jiných možných prostředcích, což soud jednoznačně odsoudil, neboť v tak rozhodujícím okamžiku života rodičů a jejich novorozeného dítěte je nezbytné, aby orgány hledaly méně extrémní zásah.²⁰⁷ Další okolností tohoto případu, jež vedla ke konstatování porušení čl. 8 Evropské úmluvy, byla absence opatření vedoucí ke znovusjednocení rodiny v okamžiku zlepšení situace.²⁰⁸ Od samého počátku odebrání dítěte totiž mají státní orgány pozitivní povinnost přijmout opatření k usnadnění obnovy rodiny, jakmile to bude rozumně možné, a to čím dál tím intenzivněji, avšak vždy musí být v rovnováze s povinností uvážit to, co je ve svrchovaném zájmu dítěte.²⁰⁹

V případě T. P. a K. M. proti Spojenému království neporušil podmínku proporcionality samotný zásah v podobě odebrání dítěte, když šlo o případ silného podezření na pohlavní zneužívání dítěte a současnou neschopnost matky dítě ochránit.²¹⁰ Dle závěru soudu se takové opatření opíralo o relevantní a dostatečné důvody, šlo tedy o zásah přiměřený, tudíž v demokratické společnosti nezbytný.²¹¹ Nicméně důvodem, pro který v konečném důsledku bylo konstatováno porušení čl. 8 Evropské úmluvy, byla skutečnost, že o zpřístupnění videonahrávky a jejího přepisu matce, jejímž obsahem byl rozhovor dítěte s psychiatrem, v němž dítě potvrdilo, že je obětí sexuálního zneužívání, nebylo rozhodnuto dostatečně rychle a navíc tak nebylo rozhodnuto soudem, nýbrž pouze úřadem.²¹² Tím byla matka zbavena přiměřené účasti na rozhodovacím procesu a v důsledku toho i požadované ochrany svých zájmů.²¹³

Pro Českou republiku byl zásadním rozsudek ve věci Wallová a Walla proti České republice. Příklad začal již v roce 2000, kdy byl nejprve nad pěti dětmi manželů Wallových stanoven dohled a následně byla nařízena ústavní výchova všech dětí, a to z důvodu nevyhovujícího bydlení po stránce hygienické a zdravotní.²¹⁴ Rodiče se proti rozhodnutí

²⁰⁶ Tamtéž bod 166.

²⁰⁷ Tamtéž bod 168.

²⁰⁸ Tamtéž bod 179.

²⁰⁹ Tamtéž bod 178.

²¹⁰ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci T. P. a K. M. proti Spojenému království ze dne 10. května 2001. Stížnost č. 28945/95, bod 74.

²¹¹ Tamtéž bod 76.

²¹² Tamtéž bod 83.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. října 2006. Stížnost č. 23848/04, body 8-9.

bránili, nicméně v konečném důsledku bylo rozhodnutí potvrzeno, neboť bylo konstatováno, že ani jeden z rodičů neměl v relevantní době zajištěn stálý příjem z pracovní činnosti a bydlení rodiny bylo do budoucna nejisté a že rodiče nebyli schopni zabezpečit výchovu svých dětí, neboť nebyli schopni pro ně zajistit řádné bydlení, vytvořit podmínky pro jejich dostatečnou hygienu, výchovu a bydlení.²¹⁵ Rodiče sice projevovali snahu o zlepšení své situace, nicméně v průběhu celého řízení na straně rodičů převládala značná nestálost a nestabilita rodinného prostředí.²¹⁶ Kvůli špatné finanční situaci totiž rodiče nebyli schopni platit nájem, tudíž i když si odpovídající bydlení nejprve našli, následně o něj zase přišli, otec dětí neměl stálé zaměstnání, matka byla nezaměstnaná, dle okresního soudu rodiče nevyvinuli dostatečné úsilí, aby své materiální problémy překonali.²¹⁷ V roce 2002 rodiče podali ústavní stížnost, ÚS jim však nepomohl, dle jeho názoru byl zásah jediným možným řešením, v souladu se zákonem i se zájmy dětí.²¹⁸ V mezidobí nejstarší dítě dosáhlo plnoletosti, dvě nejmladší děti byly svěřeny do pěstounské péče a zbývající dvě děti se vrátily k rodičům, poté co v roce 2006 byla zrušena jejich ústavní výchova, když se rodinná situace výrazně zlepšila, rodina si našla odpovídající bydlení, otec našel stálé zaměstnání a matka začala pobírat invalidní důchod.²¹⁹

V tomto případě šlo opět o neproporcionalitu zásahu. Bylo nesporné, že nařízení ústavní výchovy představuje zásah do práva na rodinný život, takový zásah tedy musí být v souladu se zákonem, sledovat legitimní cíl a ještě být nezbytný v demokratické společnosti ve smyslu naléhavé společenské potřeby, která je přiměřená sledovanému cíli.²²⁰ Dále nebylo sporu o tom, že nařízení ústavní výchovy se opíralo o ustanovení zákona o rodině a bylo vedeno snahou o ochranu dětí, sledovalo tedy legitimní cíl v podobě ochrany práv a svobod jiných.²²¹

Při posouzení podmínky nezbytnosti v demokratické společnosti soud vycházel ze skutečnosti, že rozdělení rodiny představuje velmi závažný zásah, který se tudíž musí opírat o dostatečně závažné argumenty.²²² Při poměrování přitom vycházel z toho, že problémem rodiny bylo nalézt vhodné bydlení pro tak početnou rodinu.²²³ Jak ESLP uvedl, na rozdíl od

²¹⁵ HRUBÁ, Kateřina. *Odebrání dítěte ze sociálních důvodů jako porušení Úmluvy* [online]. viaiuris.cz, 15. listopadu 2006 [cit. 28. ledna 2015]. Dostupné na < <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=116> >.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. října 2006. Stížnost č. 23848/04, bod 16.

²¹⁸ Tamtéž bod 21.

²¹⁹ Tamtéž body 33,36.

²²⁰ Tamtéž bod 68,69.

²²¹ Tamtéž bod 69.

²²² Tamtéž bod 70.

²²³ Tamtéž bod 72.

většiny případů se v tomto případě nejednalo o násilí či špatné zacházení vůči dětem, ani o pohlavní zneužívání, ani o nedostatek citového zázemí, znepokojivý zdravotní stav či psychickou nerovnováhu u rodičů, což jsou důvody, které svou závažností ospravedlní zásah v podobě odebrání dítěte z rodiny.²²⁴

V případě Wallových však výchovné ani citové schopnosti rodičů nebyly nikdy zpochybněny, nadto i samy vnitrostátní soudy uznaly jejich snahu o zlepšení své situace.²²⁵ Dle ESLP se tedy jednalo o pouhý materiální nedostatek, který však mohl být vyřešen pomocí jiných opatření než úplným rozdělením rodiny, jakožto přímo tím nejradikálnějším způsobem řešení, který však lze použít jen v těch nejzávažnějších případech.²²⁶ „*Soud má za to, že pro splnění požadavku přiměřenosti měly české orgány v dané věci navrhnout jiná, méně radikální řešení než umístění dětí do ústavní výchovy. Soud se totiž domnívá, že úlohou orgánů sociálně-právní ochrany je právě pomoc osobám v nesnázích, které nemají nezbytné znalosti o systému, vést jejich kroky a poskytnout jim radu mimo jiné o různých druzích sociálních dávek, o možnostech získání sociálního bytu a o ostatních prostředcích k překonání jejich obtíží. (.....) V daném případě měly vnitrostátní orgány možnost dohlédnout na životní a hygienické podmínky, v nichž se stěžovatelé nacházeli, a měly jim zejména poskytnout radu o postupu, jakým by sami zlepšili svou situaci a našli řešení svých problémů. Takový přístup by ostatně býval byl v souladu s českou právní úpravou sociální pomoci.*“

ESLP tedy uzavřel, že ač byly důvody v tomto případě relevantní, nebyly dostačující k odůvodnění tak závažného zásahu, k čemuž výrazně přispěl i fakt, že orgány sociálně-právní ochrany dětí nevyvinuly dostatečné úsilí pomoci rodičům a následně podniknout kroky k tomu, aby bylo možné co nejrychlejší sloučení s jejich dětmi.²²⁷

I přes rozsudek ESLP případ Wallových skončil prohrou. Dvě nejmladší děti rodičů Wallových se totiž nepodařilo vrátit k jejich rodičům.²²⁸ Přestože několik odborníků pracovalo více než rok na tom, aby děti připravili na návrat k rodičům, nepodařilo se obnovit zprerhané vazby. Pokus o osobní setkání zcela selhal, děti totiž za své rodiče považují pěstouny, nepodařilo se dosáhnout sblížení s biologickými rodiči ani se sourozenci.²²⁹ Po takovém zážitku navíc sama paní Wallová boj o získání svých dvou dětí zpět vzdala.²³⁰ Tento

²²⁴ Tamtéž.

²²⁵ Tamtéž bod 73.

²²⁶ Tamtéž.

²²⁷ Tamtéž bod 78.

²²⁸ BÁRTOVÁ, Eliška. *Kauza Wallovi: Selhali pěstouni i celý systém*. [online]. aktualne.cz, 3. listopadu 2008 [cit. 29. ledna 2015]. Dostupné na < <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/kaucha-walovi-selhali-pestouni-i-cely-system/r~i:article:620846/> >.

²²⁹ Tamtéž.

²³⁰ Tamtéž.

případ tak jednoznačně demonstruje, o jak komplikované a citlivé záležitosti se jedná, především ale ukazuje, jak závažné následky se k zásahům do rodiny pojí. Chyba v nastavení systému účinného v době rozhodování o rodině Wallových je zřejmá, nicméně konec případu dle mého názoru po právní stránce nemohl dopadnout jinak. Jestliže totiž tím nejvyšším imperativem je zájem dětí, těžko si dovedu představit, že by na základě daného vývoje případu, mohl zájem dětí na výchově svými rodiči převážit nad zájmem dětí na zachování stability svého výchovného prostředí, když ve vnímání odebraných dětí byli biologičtí rodiče cizími lidmi, ke kterým neměly absolutně žádný citový vztah. Dohra tohoto případu také ukazuje na chybné vnímání odebrání dítěte, to se totiž musí brát jako dočasný zásah, který musí doprovázet snaha pomoci rodině, aby mohlo dojít k co nejdřívejšímu sjednocení rodičů a dětí, proto je také nezbytné, aby byly stále respektovány a chráněny citové vazby a nedocházelo k omezování styku.

Velmi podobný byl případ Havelka a ostatní proti České republice. I zde bylo důvodem odebrání dětí zhoršení ekonomické a sociální situace, když otec dětí nebyl schopen najít stále zaměstnání, byl zadlužen a neplatil poplatky a nájemné, v důsledku čehož byla rodina odpojena od elektřiny a následně došlo i k nařízení vystěhování.²³¹ Při posuzování případu ESLP vycházel právě ze svého rozhodnutí ve věci Wallová a Walla proti České republice. Dle jeho názoru nedostatečná spolupráce (která byla ze strany českých orgánů otci dětí vyčítána) není naprosto rozhodující skutečností, neboť nezbavuje orgány povinnosti uplatnit prostředky, které by umožnily zachování rodinného vztahu.²³² Ač pan Havelka na rozdíl od Wallových pobíral mnoho sociálních dávek, jestliže tato pomoc evidentně nestačila, měly mu orgány sociální ochrany poradit, jakými dalšími způsoby by mohl vyřešit své problémy.²³³ Navíc dle soudu nelze uspokojivě vyhodnotit, zda důvody, třebaže relevantní, jsou dostačující k odůvodnění odebrání dítěte, bez posouzení, zda rozhodovací proces zajistil stěžovatelům požadovanou ochranu jejich zájmů.²³⁴ V tomto bodě pak došlo k zásadnímu pochybení ze strany státních orgánů, když jednak OSPOD, který podal návrh na svěřeni dětí do ústavní péče, byl zároveň ustanoven opatrovníkem těchto dětí, a především když děti ve věku 11, 12 a 13 let nebyly soudy přímo vyslechnuty.²³⁵ Stejně tak otec dětí byl vyslechnut až v rámci odvolacího řízení, přestože názor rodiče projevujícího zájem musí nutně patřit k primárně zvažovaným skutečnostem při tak zásadním rozhodování o budoucnosti jeho

²³¹ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a ostatní proti České republice ze dne 21. července 2007. Stížnost č. 23499/06, bod 57.

²³² Tamtéž bod 60.

²³³ Tamtéž bod 61.

²³⁴ Tamtéž bod 62.

²³⁵ Tamtéž bod 62.

děti.²³⁶ Všechny tyto okolnosti tudíž opět vedly k závěru, že důvody pro odebrání dětí nebyly dostatečné, aby ospravedlnily jejich přiměřenost vzhledem ke sledovanému cíli, takový zásah tudíž nebyl v demokratické společnosti nezbytný.²³⁷

7.5 Judikatura českých soudů

Poměrně významným v české judikatuře je stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy z důvodů materiálních nedostatků rodiny, zvláště pak jejich špatných bytových poměrů. Nejvyšší soud tak reagoval na rozdílnou rozhodovací praxi českých soudů. V první řadě Nejvyšší soud zdůraznil závažnost zásahu v podobě rozdělení rodiny a vyzval tak obecné soudy k důslednému poměřování, když dle jeho slov tak radikální opatření lze uplatnit jen v těch nejzávažnějších případech a musí se opírat o dostatečně závažné argumenty sledující zájem dítěte a zároveň s ohledem na další okolnosti musí být dána nezbytnost takového zásahu a nemožnost jiného řešení.²³⁸ Proto sama o sobě jen špatná majetková situace rodiny projevující se především nevhodným bydlením nemůže jako důvod pro odebrání dítěte obstát.²³⁹

ÚS obecně vychází z judikatury ESLP. Zajímavým byl případ sp. zn. IV.ÚS 2244/09, kdy šlo o odebrání dítěte matce téměř ihned po porodu prostřednictvím předběžného opatření a jeho dalšího prodlužování, přičemž toto opatření se jevilo spíše jako preventivního charakteru bez prokázání skutečného nebezpečí, které by snad dítěti hrozilo.²⁴⁰ Jako důvod pro odebrání dítěte totiž soud 1. stupně v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl bezprostřední ohrožení na životě dítěte, protože se nepodařilo (kvůli odmítání spolupráce s OSPOD i se soudem) zjistit podmínky, ve kterých chce matka o dítě pečovat.²⁴¹ Stávající bydlení a sociální situace matky se totiž soudu jevily jako zcela nevyhovující, rovněž byl soud přesvědčen o tom, že osobnost matky neskýtala záruku řádného vývoje dítěte.²⁴² ÚS zjistil z vyjádření kolizního opatrovníka a zprávy podané zařízením, kam bylo dítě umístěno, že matka dítě od samého počátku jeho odebrání navštěvovala, dítě zpočátku i kojila, projevovala o něj opravdový zájem a zacházela s ním správně a laskavě, spolupráce s ní byla poněkud

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž bod 63.

²³⁸ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. prosince 2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy, sp. zn. Cpjn 202/2010.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. července 2010, sp.zn. IV. ÚS 2244/09, body 2,5.

²⁴¹ Tamtéž bod 14.

²⁴² Tamtéž.

problematická, když se projevovale velice uzavřeně a komunikovala pouze minimálně, navíc i nadále odmítala umožnit prošetření svých bytových poměrů, k těmto pouze uvedla, že bydlí se svými rodiči v třípokojovém, řádně zařízeném bytě.²⁴³

V tomto případě ÚS konstatoval jednak vůbec absenci zákonného podkladu pro prodlužování předběžného opatření,²⁴⁴ především ale s odkazem na zájem dítěte, sloužícím v takovýchto případech jako nejvyšší imperativ, odmítl důvody uvedené soudem 1. stupně jako přijatelné a dostačující pro tak závažný zásah, kterým je odebrání novorozence kojící a pečující matce, navíc zdůraznil úplnou absenci zdůvodnění naléhavosti odnětí dítěte matce.²⁴⁵

„Z celého kontextu odůvodnění ovšem spíše vyplývá, že obvodní soud považoval podmínky, v nichž matka doposud žila, za nedostatečné a právě tyto podmínky dle jeho názoru ohrožovaly dítě na životě, neboť předpokládal, že se do nich matka má v úmyslu vrátit. Ústavní soud ovšem v této souvislosti podotýká, že ani tak nebylo možno odůvodnění předběžného opatření považovat v tomto směru za dostatečné. Nikoho nelze nutit, aby využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěnu "kvalitní" soudobou péči (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychovááno vlastními rodiči. Jinými slovy řečeno, odnětí dítěte rodičům z důvodu ohrožení na životě nemůže být v demokratické společnosti založeno pouze na srovnání předpokládané životní úrovně dítěte s úrovní, kterou by v rámci společnosti mohlo dosáhnout jinde. Vazba mezi matkou a dítětem je jedním z prvořadých předpokladů vývoje lidského jedince. Porušení této nejpřirozenější lidské vazby je zákonem umožněno pouze v případě absolutní absence péče či její naprosté nedostatečnosti a pouze tehdy, je-li dítě ohroženo bezprostředně (takový postup je třeba považovat za ultima ratio). Zásah obvodního soudu, který stěžovatelce odňal možnost pečovat o nezletilou několik dnů po porodu, byl v tomto ohledu zjevně nepřiměřený, neboť stěžovatelce ani nebylo umožněno, aby prokázala, jak by se o nezletilou byla schopna postarat, a obvodní soud nedisponoval žádnými konkrétními poznatky, jimiž by bylo možno takový postup odůvodnit.“²⁴⁶

Tento případ měl však poměrně zajímavé pokračování. Ještě před vydáním výše popsaného nálezu totiž soud 1. stupně vydal nové předběžné opatření, ve kterém matce uložil povinnost ponechat dítě v péči uvedeného zařízení, když dle jeho názoru důvody pro odebrání

²⁴³ Tamtéž body 22, 28.

²⁴⁴ Tamtéž bod 36.

²⁴⁵ Tamtéž body 40 - 41.

²⁴⁶ Tamtéž body 42 - 43.

nepominuly, neboť matka doposud neprokázala své poměry.²⁴⁷ Velice zajímavý byl totiž obrat u osoby kolizního opatrovníka zastupujícího dítě, když nejprve se ve svém vyjádření vyslovil jednoznačně pro navrácení dítěte matce s ohledem na nepolevující zájem matky o dítě a zejména pak s ohledem na skutečnost, že matka porodila v mezidobí druhé dítě, které má ve své péči a o které se stará vzorně.²⁴⁸ Později ovšem doplnil své vyjádření a dospěl k názoru zcela opačnému, na základě spisu OSPOD totiž zjistil, že matka vyrůstala ve velmi disharmonickém a ohrožujícím prostředí, dvakrát bylo podáno trestní oznámení na jejího otčima s podezřením na sexuální zneužívání a týrání, i když se nepodařilo tato obvinění prokázat, opatrovník byl přesvědčen o trvajícím manipulaci ze strany nevlastního otce, neboť je matka dítěte závislá na jeho postojích a pokynech.²⁴⁹ Rodina byla vnímána jako velmi problematická, žijící naprosto izolovaně, místo, kde se matka pravděpodobně zdržovala, na základě jediné známé adresy, byl zcela vybydlený dům naprosto nevhodný k výchově dítěte.²⁵⁰ Opatrovník tak vyjádřil silnou obavu z pro dítě ohrožujícího prostředí.²⁵¹ Nicméně i v tomto nálezu ÚS vyhodnotil uváděné okolnosti jako naprosto nedostatečné argumenty, které nemohou v žádném případě představovat naléhavou společenskou potřebu pro zásah do práva na rodinný život, neboť matce dítěte nebylo vůbec ani umožněno prokázat, jak by byla schopná se o dítě starat, rozhodování soudů nebylo podloženo žádnými konkrétními poznatky, nepřizpůsobivá osobnost matky rozhodně nemůže vést automaticky k závěru o její výchovné nezpůsobilosti a z toho vyplývajícího ohrožení dítěte.²⁵²

Ve výše zmíněných nálezech ÚS danou situaci nepodrobil tak důkladně podrobnému testu proporcionality, který je popsán v předcházející kapitole, své posuzování omezil spíše na samotnou proporcionalitu v užším slova smyslu. Domnívám se, že tomu tak bylo proto, že konkrétní okolnosti případu nebyly ani v teoretické rovině natolik nejednoznačné a komplikované (jako tomu bylo např. v nálezu týkajícího se institutu anonymních svědků, citovaného výše), aby vyžadovaly tak vážné teoretické posuzování. Samotné poměrování se tudíž jeví jako dostatečné, navíc, s ohledem na výklad podaný výše, je toto samotné poměrování stejně tou nejdůležitější částí celého vyvažování. Zarážející ovšem je, že se v tomto případě proporcionalitou zjevně vůbec nezabývaly soud 1. stupně a soud odvolací, což je v tak závažné otázce naprosto nepřijatelné. Dle mého názoru je totiž zřejmé, že jestliže jim k odůvodnění zásahu do práva na rodinný život postačily takové důvody jako uzavřená

²⁴⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 6. září 2011, sp. zn. II.ÚS 2546/10.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž.

²⁵⁰ Tamtéž.

²⁵¹ Tamtéž.

²⁵² Tamtéž.

povaha matky, nespolupráce s orgány sociálně právní ochrany dětí, neprokázání sociálních a bytových poměrů, pak k takovému závěru nemohl vést postup vzájemného poměřování. Už jen když použijeme onu rovnici, že čím intenzivnější zásah, tím závažnější důvody. V tomto případě se jedná o vůbec ten nejintenzivnější zásah do základního práva, který tedy mohou odůvodnit pouze ty nejzávažnější důvody, kterými bývá týrání, zneužívání atd. Uvedené důvody, o které se opíraly soud 1. stupně a soud odvolací, tak nemohou vůbec obstát. Vždyť zde ve skutečnosti k žádnému problému nedošlo, veškerá argumentace vycházela z pouhé hypotézy, odpovídajícím řešením pro uváděné obavy by tak byl například počáteční dohled, popřípadě pomoc za účelem zlepšení finanční a s tím související bytové a sociální situace. Poměrně nepochopitelný je i způsob, jakým byl obecnými soudy vzat do úvahy zájem dítěte, když tento byl posouzen zcela jednostranně tak, že v případě umístění dítěte do zařízení je postaveno na jisto, že se mu dostane veškeré možné péče, tudíž je umístění v jeho zájmu. Vůbec nezohlednily důležitost zájmu být vychováván vlastní matkou. Takové posouzení se jeví jako výsměch nejlepšímu zájmu dítěte tak, jak je obecně pojímán, a vyjadřuje naprostou hodnotovou dezorientaci. Nehledě na absolutní opomenutí požadavku optimalizace.

Podobně v nálezů sp. zn. II. ÚS 838/07 ÚS zhodnotil rozhodování obecných soudů jako nesprávné, když jejich závěry důsledně nerespektovaly podmínky pro zásah do práva na rodinný život.²⁵³ V daném případě šlo o odebrání dítěte a jeho umístění do zařízení ústavní výchovy za okolností, kdy zemřela mladší sestra odebraného dítěte, otec dětí byl rozhodnutím soudu uznán vinným z vraždy, matka však byla v průběhu řízení zproštěna. Dle názoru ÚS se odvolací soud zejména nevypořádal (s ohledem na ústavněprávní materii dopadající na daný případ) s otázkou nezbytnosti ústavní výchovy.²⁵⁴ Bylo totiž potřeba zabývat se tím, jaké nebezpečí každý z rodičů konkrétně představoval pro další vývoj a výchovu dítěte.²⁵⁵ Obecné soudy odůvodnily potřebu ústavní výchovy s ohledem na stávající situaci rodičů a její budoucí prognózu (otec ve vězení), psychickou labilitu matky a existenci poměrně konfliktního a značně stresujícího manželství.²⁵⁶ Takové odůvodnění však ÚS shledal nedostatečným, neboť zejména s ohledem na závěr znalců, kteří shledali a docenili význam trvajících citového pouta mezi matkou a dítětem a i přes psychický stav matky jednoznačně doporučili svěření dítěte do její péče s dohledem, se obecné soudy vůbec nevypořádaly

²⁵³ Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, bod 23.

²⁵⁴ Tamtéž bod 27.

²⁵⁵ Tamtéž bod 24.

²⁵⁶ Tamtéž bod 22.

s možností jiných mírnějších opatření,²⁵⁷ která přitom musí mít jednoznačně přednost (v tomto případě právě svěřeni do péče matky s dohledem).

Podobně došlo k excesu při posuzování podmínky přiměřenosti zásahu v rozhodování obecných soudů v případě, kdy byl předběžným opatřením nařízen pobyt dítěte v psychiatrické léčebně z toho důvodu, že se kvůli negativnímu postoji matky nechtěl stýkat se svým otcem, respektive si k němu nevytvořil citový vztah.²⁵⁸ Přiměřenost nebyla dodržena jednak s ohledem na dobu trvání pobytu v léčebně, který byl nařízen na základě předběžného opatření, ale především se jako zarážející jeví posouzení vhodnosti umístění do psychiatricky léčebného zařízení dítěte, které je zdravé a které žádné psychiatrické problémy nemá.²⁵⁹

Pokud jde o samotné poměrování prováděné ÚS v případech týkajících se odebrání dítěte, lze shrnout, že vychází ze znění Listiny, která v čl. 32 odst. 4 stanoví možnost odloučení dětí od rodičů proti jejich vůli jen na základě rozhodnutí soudu na základě zákona.²⁶⁰ Klíčovým faktem ovšem je, že soulad se zákonem musí být nejen v rovině formální, nýbrž především i v rovině materiální.²⁶¹ Přičemž materiální rovinu souladu se zákonem ÚS pojímá právě s ohledem na princip proporcionality aplikovaný ESLP : „*K materiální souladnosti zásahu do základních práv a svobod se zákonem přitom podle čl. 8 odst. 2 Úmluvy dochází, sleduje-li tento zásah některý nebo některé z legitimních cílů a je-li pro jejich dosažení nezbytný, tedy zejména přiměřený sledovanému účelu*“.²⁶² Při posuzování souladu zásahu je tedy zapotřebí zabývat se i sledovaným cílem a především pečlivým zhodnocením podmínky nezbytnosti v demokratické společnosti, tedy přiměřeností/proporcionalitou v užším slova smyslu.

7.6 Praktická aplikace

Na tomto místě bych ráda provedla rozbor praktických případů. Nejprve bych ráda využila aktuální kauzu, která se stala velice zajímavou pro média. Jde o případ Marty J. a Vlastimila K. z Nýrska. Jejich dvě malé dcery jim byly odebrány a umístěny do péče jejich tety a strýce z důvodu podezření na pohlavní zneužívání ze strany jejich otce Vlastimila K., který byl následně zadržen policií. O několik dní později se otec oběsil. Posléze bylo podezření na pohlavní zneužívání vyvráceno a dívky byly navraceny matce.

²⁵⁷ Tamtéž bod 27.

²⁵⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 13. července 2011, sp. zn. III. ÚS 3363/10.

²⁵⁹ Tamtéž.

²⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, bod 14.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Tamtéž.

Starší pětiletá dcera začala docházet ke speciální pedagožce kvůli komunikačním potížím s dospělými. Ta na základě rozhovoru s dívkou pojala podezření na zneužívání dívky otcem, kontaktovala proto psychology, se kterými dívčino podezřelé chování konzultovala, policii následně upozornila soudní znalkyně na základě svého šetření. Média uváděla, že důvodem mělo být vyjádření dívky o tom, že se s ní otec koupe a lehá si k ní do postele, jak sama pedagožka, tak i policie toto výslovně popřely. V pozadí dle jejich vyjádření stály závažnější skutečnosti.²⁶³ Neznám podrobnější okolnosti, nicméně i tyto základní informace mi poslouží k základní právní analýze.

Vycházím tedy ze základních právních východisek, která jsou obsahem předchozích kapitol této práce. V první řadě musí být nejvyšším imperativem při rozhodování nejlepší zájem dětí, neboť se jedná o případ, kdy je orgány veřejné moci rozhodováno o jejich osudu. Ústavním pořádkem je garantováno právo rodičů na péči o své děti a zároveň právo dětí na péči svých rodičů. Zároveň je garantováno právo na respektování rodinného života, přičemž základním prvkem rodinného života je právě soužití rodičů a dětí. V okamžiku, kdy je prokázán citový vztah mezi rodiči a dětmi, má stát pozitivní závazek tento vztah chránit a rozvíjet. Jde tedy o kolizi práva na rodinný život a ochranou zájmu dítěte, tedy ochranou jeho práv na zdraví a příznivý vývoj. Při řešení takové kolize je třeba na základě pečlivého poměrování určit, který zájem převáží nad tím druhým. Jelikož omezit rodičovská práva a odebrat dítě lze jen rozhodnutím soudu, pouze na základě zákona, jestliže odebrání sleduje legitimní cíl a je v demokratické společnosti nezbytné, je právě toto zkoumání obsahem zmíněného poměrování, kdy v případě, že nejsou naplněny tyto podmínky, pak nad sledovaným legitimním cílem musí převážet ochrana rodinného života. Podmínka nezbytnosti v demokratické společnosti znamená, že musí existovat naléhavá společenská potřeba pro daný zásah, který nadto ještě musí být proporcionální sledovanému legitimnímu cíli.

Při aplikaci základních východisek je potom posouzení následující. K odebrání dětí může dojít jen rozhodnutím soudu a jen na základě zákona. Je zřejmé, že v tomto případě soud rozhodoval na základě předběžného opatření dle § 452 a násl. ZZŘ, které lze nařídit v případě, ocitlo-li se nezletilé dítě ve stavu nedostatku řádné péče nebo je-li jeho život, normální vývoj či jiný důležitý zájem vážně ohrožen. V tomto případě, kdy se objevilo

²⁶³ BIBEN, Martin. *Otci odebrali dcery, oběsil se. Nešlo jen o společné koupání, říká policie* [online]. idnes.cz, 29. ledna 2015 [cit. 29. ledna 2015]. Dostupné na < http://plzen.idnes.cz/odebrani-deti-v-nyrsku-sebevrazda-drc-plzen-zpravy.aspx?c=A150128_221412_domaci_wlk >, dále CHMELOVÁ, Yvetta. *Chybu jsme neudělali, říká sociálka k případu dětí, jejichž otec se oběsil* [online]. idnes.cz, 30. ledna 2015 [cit. 30. ledna 2015]. Dostupné na < http://plzen.idnes.cz/klatovy-nyrsko-odebrani-deti-sebevrazda-otec-sexualni-zneužívání-10v-/plzen-zpravy.aspx?c=A150130_160854_plzen-zpravy_pp#utm_source=sph.idnes&utm_medium=richtext&utm_content=top6 >.

podezření na pohlavní zneužívání dívky otcem, se jednalo o situaci, kdy důležitý zájem dítěte, jeho normální vývoj mohl být vážně ohrožen. Pro rozhodnutí soudu o předběžném opatření je dostatečné, jsou-li okolnosti odůvodňující nařízení předběžného opatření pouze osvědčeny, nikoli dokázány. Ač neznám podrobnosti, předpokládám, že zahájení úkonů trestního řízení, oznámení věci soudní znalkyní po provedení jejího vlastního šetření na základě obavy speciální pedagožky a konzultací dvou psychologů jsou okolnosti způsobilé osvědčit důvodné podezření na pohlavní zneužívání dítěte. Podání návrhu na předběžné opatření se váže právě na situace zřejmého, aktuálního a nikoliv dlouhodobého ohrožení dítěte nejzávažnější intenzity, což, například i dle veřejného ochránce práv, zahrnuje právě situace týrání či pohlavního zneužívání, a to včetně důvodného podezření na sexuální zneužívání.²⁶⁴ Řešení věci prostřednictvím předběžného opatření tak bylo jedinou možnou cestou, jak co nejrychleji zareagovat na možnost akutního nebezpečí. Zásah se v daném případě tedy opíral o rozhodnutí soudu a byl v souladu se zákonem.

Sledovaný legitimní cíl je tady na první pohled zřejmý, je jím v kontextu Evropské úmluvy ochrana zdraví a morálky a ochrana práv a svobod druhých, jde o ochranu zájmu dítěte a to konkrétně zájem na jeho zdraví a příznivém vývoji. Dostáváme se tedy k podmínce nezbytnosti v demokratické společnosti. Zde se vychází z předpokladu, že jelikož je zásah v podobě odebrání dítěte tím nejradikálnějším zásahem do práva na rodinný život, musí tu být velmi závažné důvody k jeho ospravedlnění. Pohlavní zneužívání mezi takovéto důvody rozhodně patří, což potvrzuje mimo jiné například i judikatura ESLP.²⁶⁵ Podmínku naléhavé společenské potřeby v podobě dostatečně závažných důvodů tento případ jednoznačně naplňuje. Podmínka přiměřenosti byla v daném případě dle mého názoru taktéž splněna. V tak závažném případě, jako je pohlavní zneužívání, je odebrání dětí z péče rodičů přiměřeným zásahem ve vztahu k chráněnému zájmu dětí, protože takovou situaci by zřejmě jen těžko šlo vyřešit jiným opatřením například napomenutím či dohledem. Děti byly umístěny do péče své tety a strýce, byla tedy upřednostněna péče v rámci širší rodiny dříve před umístěním do ústavního zařízení. Celý případ se navíc odehrál v řádu několika málo dní, po prošetření věci, jakmile se ukázalo, že se podezření nezakládá na pravdě, se obě dívky vrátily k matce. Jsem tedy toho názoru, že v tomto případě k porušení práva nedošlo.

Tragédie celého případu spočívá v tom, že otec dětí neunesl tíhu situace a oběsil se, navíc jen pár dní předtím než se prokázalo, že ke zneužívání nedošlo a děti byly navraceny do

²⁶⁴ MOTEJL: *Rodina a dítě*. , s. 54.

²⁶⁵ „*Podezření na pohlavní zneužívání dítěte je zcela jistě legitimním a dostatečným důvodem odebrání dítěte z péče.*“ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci T. P. a K. M. proti Spojenému království ze dne 10. května 2001. Stížnost č. 28945/95, bod 74.

rodiny. Zejména díky způsobu podání v médiích se tak na straně veřejnosti zvedla vlna kritiky vůči zasahujícím orgánům. Zde je ovšem třeba si uvědomit, že postup OSPOD byl veden ochranou dětí, pakliže by se prokázalo, že ke zneužívání skutečně došlo, zřejmě by se neobjevil ani jeden nesouhlasný názor s řešením případu. V případě, kdy je důvodná obava z pohlavního zneužívání, je neoddiskutovatelné, že zájem dětí v podobě ochrany jejich zdraví a příznivého vývoje převáží nad zájmem rodičů a nad ochranou jejich práva na rodinný život. Netřeba jistě zdůrazňovat jak je pohlavní zneužívání způsobilé ovlivnit vývoj dítěte a zformovat jeho charakter, přičemž důsledky takového zacházení se pak projevují v průběhu celého života zneužívaného jedince. To, že se nakonec jednalo o omyl, na daném zhodnocení nemůže nic měnit. „*Jak lékaři, tak orgány sociální péče mají povinnost chránit děti a nemohou být činěny odpovědnými pokaždé, kdy se opravdové a rozumné obavy o bezpečí dětí před členy jejich vlastní rodiny ukáží zpětně jako scestné.*“²⁶⁶ I ESLP potvrzuje, že odebrání dítěte na základě podezření, které se nepotvrdí, ještě neznamená porušení čl. 8 Evropské úmluvy, v takových případech je ale třeba dbát, aby omezení trvalo co nejkratší dobu a byly učiněny úkony vedoucí ke zjištění skutečného stavu věci,²⁶⁷ což v tomto případě podle všeho bylo splněno.

Další případ se týká matky dvou dětí (v době rozhodování dcera 15 let, syn 12 let) trpící psychiatrickou chorobou spojenou s nadměrnými depresemi a sebevražednými sklony, několikrát musela být hospitalizována v psychiatrické léčebně, v léčbě zpočátku nebyla příliš důsledná. Kvůli své nemoci nebyla schopna najít zaměstnání a žila s dětmi z invalidního důchodu a sociálních dávek. V posledních letech se její zdravotní stav horšil, matka se dostala do finanční tísně a několikrát nebyla schopna zaplatit poplatky spojené s užíváním bytu, ve kterém rodina bydlela. OSPOD proto nad výchovou dětí stanovil dohled, při kontrole prostředí, ve kterém děti žijí, byl zjištěn nepořádek v bytě, několik domácích prostředků nefungovalo, všude se povalovalo špinavé prádlo. Co se týče dětí, tak dcera neměla žádné výchovné problémy, měla plno zájmů a ve škole prospívala velmi dobře, její mladší bratr postrádal důslednější dohled, zanedbával přípravu do školy, chodil ve špinavém oblečení. Jednoho dne přišel syn domů opilý, načež o něj matka dostala strach, proto ho odvedla na pohotovost. Na základě nahlášení této skutečnosti lékařem sociální pracovníci podali soudu návrh na předběžné opatření, načež byl syn umístěn do diagnostického ústavu. Posléze však soud zahájil řízení o nařízení ústavní výchovy obou dětí. Ve prospěch matky hovořily

²⁶⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci R. K. a A. K. proti Spojenému království ze dne 30. září 2008. Stížnost č. 38000/05, bod 36.

²⁶⁷ KRATOCHVÍL: *Evropská úmluva o lidských právech*. , s. 949.

svědecké výpovědi sousedů i známých, všichni se shodli na silném citovém vztahu matky ke svým dětem a na tom, že se o děti starala řádně, věnovala se s nimi řadě volnočasových aktivit, zejména s dětmi chodila na procházky, hrála si s nimi, jezdila s nimi na výlety, atd. Navíc synovi do ústavu denně volala, každý týden jej navštěvovala, na víkendy a na prázdniny si jej brala domů. Sama navíc zahájila psychiatrickou léčbu a pravidelně navštěvovala lékaře, zlepšila i situaci doma. Přes všechny tyto okolnosti ale soud předběžné opatření prodloužil a syn musel i nadále zůstat v diagnostickém ústavu, kde nakonec strávil celých deset měsíců, než bylo nakonec řízení zastaveno a nad výchovou dětí nařízen dohled.²⁶⁸

I v tomto případě je pochopitelně nutné vycházet ze stejných základních východisek jako u prvního rozebíraného případu. Navíc bych jen doplnila judikaturou často uváděné východisko, že odebrání dítěte z důvodu umístění do pro něj vhodnějšího prostředí nemůže v testu proporcionality obstát.

Opět platí, že k odebrání syna matce mohlo dojít jen na základě rozhodnutí soudu, na základě zákona, za účelem sledování legitimního cíle a navíc by odebrání muselo být v demokratické společnosti nezbytné. Zde je v první řadě potřeba zamyslet se nad aktuálností případné hrozby pro dítě, neboť, jak je uvedeno již výše, předběžné opatření by mělo být spojeno se zřejmou aktuální hrozbou. Naopak v případech, kde orgány sledují dlouhodobé ohrožení zájmu dítěte, by se měla věc řešit přímo návrhem ve věci samé, což je dle mého názoru právě i tento případ. K odebrání dítěte na základě předběžného opatření by mělo dojít skutečně jen v těch nejzávažnějších případech. Jestliže OSPOD situaci sledoval po delší dobu, kdy byly zjištěny určité nedostatky, zejména co se prostředí týče, klonila bych se spíše k závěru, že potenciální hrozba pro dítě v tomto případě vykazovala právě spíše dlouhodobější charakter. Nicméně je fakt, že dvanáctileté dítě opilé tak, že je třeba vyhledat lékařskou pomoc, může aktuálnost hrozby zvýšit. Zásah v tomto případě byl uskutečněn na základě rozhodnutí soudu, na základě zákona a sledoval legitimní cíl v podobě zájmu dítěte na ochraně jeho zdraví a příznivého vývoje.

Klíčovým bodem se tak stává podmínka nezbytnosti v demokratické společnosti a to zejména přiměřenost zásahu. Domnívám se, že tato podmínka splněna nebyla. Jak již bylo několikrát uvedeno, pro tak vážný zásah v podobě odebrání dítěte musí existovat velmi závažné důvody. Zde připadá v úvahu důvod vážného ohrožení výchovy a řádného vývoje

²⁶⁸ reálný případ, zveřejněn na stránkách Ligy lidských práv. *Soud odebral dítě psychicky nemocné matce. Pomohla jí církev i právníci* [online]. llp.cz, leden 2008 [cit. 30. ledna 2015]. Dostupné na <<http://llp.cz/pripady/psychicky-nemocne-matce-odebrali-dite-pomohla-ji-cirkev-i-pravnici/>>.

dítěte. Nicméně pro naplnění tohoto důvodu musí být naplněna určitá intenzita, kdy už je to vážně v rozporu se zájmem dítěte, kdy už se jedná o určité sociálně-patologické jednání. Taková intenzita dle mého názoru v daném případě nebyla naplněna, syn potřeboval důslednější dohled ze strany matky, nicméně nešlo o naprosté zanedbávání ze strany matky, syn sice zanedbával přípravu do školy a chodil ve špinavém oblečení, tyto okolnosti však nemohly zapříčinit vážné ohrožení jeho výchovy či vývoje. Její duševní choroba jí nebránila v péči o děti. Nedošlo k žádnému jednání, které by naplňovalo onu zmíněnou sociálně-patologickou intenzitu, syn do školy chodil a co se týče požití alkoholu, k této skutečnosti došlo pouze jednou a navíc se nedá říct, že by mu toto jednání matka tolerovala, když naopak se starostmi o jeho zdraví ihned navštívila lékaře. Jsem tedy přesvědčena o tom, že ač tu nezpochybnitelně byly okolnosti, které působily na výchovu syna negativně, nebyla zde naplněna intenzita ospravedlňující zásah v podobě odebrání dítěte. Společenská potřeba zásahu nebyla naléhavá.

Naopak vyšlo najevo, že matka má ke svým dětem velice silný citový vztah, že jí na nich záleží, trávila s nimi volný čas, atd. I po odebrání syna s ním byla v neustálém kontaktu, zde tedy musí převážet zájem dítěte zůstat u své milující matky nad umístěním do diagnostického ústavu. V případě, kdy je rodič skutečně k dítěti citově vázán a projevuje o něj takový zájem, by měly orgány takovému rodiči pomoci překonat obtíže a posílit zejména své preventivní působení. Domnívám se tedy, že od počátku mělo být upřednostněno jiné řešení, a to použití výchovných opatření zejména dohledu nad výchovou syna. A i kdyby tu na počátku byly důvody dosahující intenzity ospravedlňující zásah v podobě odebrání dítěte, v průběhu řízení, kdy matka šla takříkajíc do sebe, rozhodně nastala situace, kdy mělo být umístění syna do ústavu zrušeno, on však byl nucen v ústavu strávit celých deset měsíců, i v tomto ohledu tak byl daný zásah nepřiměřený.

8. Několik poznatků od Veřejného ochránce práv

Veřejný ochránce práv se v rámci svých systematických návštěv zařízení, v nichž se nachází osoby omezené na osobní svobodu, v letech 2011 a 2012 zaměřoval i na zařízení, ve kterých se nachází děti, jimž byla nařízena ústavní výchova. Jeho poznatky přinesly občas poněkud zarážející zjištění. Domnívám se však, že právě v tom je nedocenitelný přínos jeho činnosti, neboť zejména díky způsobu vedení jeho návštěv se můžeme přesvědčit o tom, jak je teoretický rámec, zakotvený pomocí legislativy, realizován v praxi, což dosti často znamená, v jak velkém rozporu se zněním zákona je jeho praktická aplikace. Jeho závěry ukazují, s jakými nedostatky se praxe potýkala před provedenou novelizací ZSPOD od roku 2013.

Veřejný ochránce práv při návštěvách těchto zařízení podrobil svému zkoumání celou řadu skutečností souvisejících s nařízením ústavní výchovy, s umístěním dětí, s výkonem ústavní výchovy a dalších, pro účely této práce jsem se však zaměřila jen na následující. Předně jde o soudní rozhodování, z něhož vyplynuly poměrně znepokojivé závěry. Z 543 rozsudků byly nejčastějším důvodem výchovné problémy dětí, hned na druhém místě sociální důvody, dále záškoláctví a s tím spojený zhoršený prospěch, poté užívání alkoholu, cigaret či jiných drog dětmi, dále protiprávní činy mládeže či drobné krádeže, jako další byla neschopnost rodičů postarat se o dítě, dále poruchy chování včetně agresivity dítěte, dále zanedbaná či nedostatečná péče o dítě, následně nezájem rodičů o dítě, ve 24 případech dokonce o ústavní výchovu žádal sám nezletilý, pouze v 19 případech šlo o fyzické týrání a jen v 15 případech bylo důvodem zneužití dítěte.²⁶⁹ Důvody byly ve většině případů kumulovány.

Fakt, že sociální důvody jako nedostatečné bytové poměry či finanční problémy rodiny jsou druhým nejčastějším důvodem (v 11% všech případů bylo dokonce odůvodnění postaveno jen na sociálních důvodech), silně zkritizoval i samotný ombudsman.²⁷⁰ Poukazuje na to, že v těchto případech velmi často mezi rodiči a dětmi existuje silné pouto a rodiče mají o děti velký zájem, pak je ale takové odebrání dítěte rodičům v rozporu se zásadou nejlepšího zájmu dítěte, která by přitom měla být primárním hlediskem při rozhodování.²⁷¹ ESLP přitom judikoval už v roce 2006, že taková praxe českých soudů je nepřípustná, neboť zjevně nenaplnuje test proporcionality. Nutno připustit, že některé z těchto rozsudků byly staršího data, v takových případech je ale na pováženu, jak funguje soudní přezkum trvání důvodů

²⁶⁹ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva ze systematických návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2011, s.41.

²⁷⁰ Tamtéž s. 42,44.

²⁷¹ Tamtéž s. 44 - 45.

pro nařízení ústavní výchovy a jak efektivní, pokud tedy vůbec probíhá, je sanace rodiny, která má být základem sociálně-právní ochrany dětí.²⁷²

Dalším bodem kritiky byly případy, kdy jako důvod pro ústavní výchovu sloužila nespolupráce rodičů s OSPOD, bez toho, aby se zkoumaly příčiny takového postoje rodičů. ZSPOD sice povinnost spolupracovat zakotvuje, v žádném případě však její neplnění nesankcionuje v podobě možnosti nařídit ústavní výchovu, ale jedině prostřednictvím pořádkové pokuty.²⁷³

Dále bylo poukázáno na nadužívání institutu předběžného opatření. Velmi často je podán návrh na vydání předběžného opatření, aniž by byly splněny podmínky pro jeho podání.²⁷⁴ Velmi často totiž bývá využíván v případech, kdy selžou základní funkce rodiny, přestože v takových případech má být správně podán návrh na nařízení ústavní výchovy.²⁷⁵ Jak totiž veřejný ochránce práv zdůrazňuje, předběžné opatření se váže pouze k situacím zřejmého aktuálního a nikoliv dlouhodobého ohrožení dítěte té nejzávažnější intenzity.²⁷⁶ I v kontextu předběžného opatření ombudsman poukazoval na nevyužívání méně závažných prostředků k nápravě, což nezbytně vede k otázce, zda by situace v rodině nezbytně dosáhla té nejzávažnější intenzity aktuálního ohrožení dítěte, pokud by se od začátku s rodinou pracovalo.²⁷⁷

Mezi nejvíce znepokojivé závěry, na které veřejný ochránce práv kriticky poukázal ve zprávě ze svých návštěv, patří zejména skutečnosti, které ukázaly nefungování zásady vyhýbání se umístování dětí do institucí prostřednictvím preventivních opatření, velké nedostatky v zajištění alternativních prostředků pomoci rodině, pouze formální přezkum nutnosti trvání ústavní výchovy, nedostatečnou realizaci práva dítěte být slyšeno a rozpor u osoby opatrovníka, kterým byl dítěti jmenován ten OSPOD, který podal návrh soudu.²⁷⁸

²⁷² HRADILOVÁ, Adéla. Veřejný ochránce práv a analýza soudních rozhodnutí o ústavní výchově. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 5, s. 13.

²⁷³ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV: Zpráva, 2011, s. 50.

²⁷⁴ MOTEJL: *Rodina a dítě*., s. 53.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž s. 54.

²⁷⁷ Tamtéž s. 55.

²⁷⁸ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. Zpráva, s. 13,19,21.

9. Závěr

Tato práce pojednává o problematice zásahů státu do rodinných vztahů, a to přímo o zásazích nejradikálnějších, kdy dochází k odebrání dítěte od svých rodičů. Z úvodních kapitol vyplynul význam rodiny a rodinného života, který je reflektován i zakotvením jejich ochrany, která spočívá zejména v povinnosti respektovat a nezasahovat do rodinného života každého jednotlivce, jelikož se jedná o základní lidské právo. Ochranu garantuje jak Evropská úmluva, tak Listina. Z tohoto důvodu tak zásah státu do tohoto práva musí splňovat přísné podmínky.

Vymezení mezí zásahu v podobě odebrání dítěte bylo hlavním účelem této práce, k němuž jsem dospěla na základě analýzy problematiky vyvažování a zejména na základě analýzy judikatury ÚS a především judikatury ESLP, která formulovala řadu východisek, které při své posuzovací činnosti aplikuje i ÚS. Východiska vymezující meze dovoleného zásahu jsem poté shrnula při analýze praktických příkladů. Jen za předpokladu dodržení těchto limitů může odebrání dětí představovat krajní zásah, k němuž bude docházet jen v těch nejvážnějších případech. Jde tedy zejména o následující.

Soužití rodičů a dětí tvoří základní prvek rodinného života, jelikož odebrání dítěte představuje velmi závažný zásah do rodinného života, musí se opírat o dostatečně závažné důvody. V případě, kdy je prokázána fungující citová vazba mezi rodiči a dítětem, má stát pozitivní povinnost tuto vazbu chránit a přijmout jakákoliv nutná opatření k tomu, aby se tato vazba mohla nadále rozvíjet. Hlavní roli při rozhodování musí hrát nejlepší zájem dítěte, což může být problematické, protože rozhodování v těchto případech je rozhodování právě o tom, co je tím nejlepším zájmem dítěte, zda zůstat s rodiči, nebo s ohledem na ochranu zdraví a příznivého vývoje být svěřeno do jiné péče. Každopádně jen důsledné respektování nejlepšího zájmu dítěte, a to především respekt k jeho citovým vazbám, zajistí naplnění postulátu krajnosti řešení v podobě odebrání dítěte. Proto zejména nemůže jako důvod pro odebrání dítěte obstat možnost umístit dítě do pro něj vhodnějšího prostředí. K rozhodnutí o odebrání dítěte lze z důvodu kolize ústavně chráněných zájmů dospět jen po pečlivém provedení vyvažování, kdy odebrání musí být nařízeno soudem, na základě zákona, musí sledovat legitimní cíl a musí být v demokratické společnosti nezbytné. Nezbytné v demokratické společnosti bude odebrání dítěte jen v případě naléhavé společenské potřeby pro takový zásah představovanou relevantními dostatečně závažnými důvody, za současného zachování přiměřenosti zásahu ke sledovanému cíli. K naplnění přiměřenosti je zejména zapotřebí absence jiného prostředku způsobilého dosáhnout cíle a přitom představujícího méně závažný zásah do chráněných práv. S tím souvisí i požadavek optimalizace, který stanoví povinnost

hledat takové možné řešení, které zajistí co největší realizaci chráněných zájmů, a to pokud možno všech. Je tedy povinností hledat a přijmout jiná řešení, pokud budou moci dosáhnout sledovaného cíle. Když už k odebrání dítěte dojde, je třeba stále takové opatření považovat pouze za dočasné řešení, které by mělo být ukončeno ihned, jakmile to okolnosti dovolí. Za tím účelem je tak povinností učinit veškerá možná opatření, aby ke znovusjednocení rodiny mohlo dojít co nejdříve. Zmiňované citové vazby mezi dítětem a rodičem totiž i po odebrání pochopitelně stále fungují, proto stále přetrvává povinnost tyto vazby chránit a rozvíjet. Z toho důvodu je zapotřebí, aby rodiče i nadále mohli udržovat kontakt s dítětem, je nepřípustné další omezování tohoto práva například právě v podobě bránění styku. Neméně důležité je i zachování procesních pravidel, zde je potřeba vystihnout zejména požadavek na zachování možnosti řádné účasti a účinného hájení svých práv osobám, do jejichž práv je zasahováno. Děti, které mají být odebrány, mají být s ohledem na svůj věk a vyspělost v řízení před soudem slyšeny.

Pokud jde o stanovenou hypotézu, na základě zpracování výše uvedených kapitol dospívám k závěru, že došlo k jejímu potvrzení. Nastavení současné právní úpravy dle mého názoru poskytuje dostatečné záruky, že k zásahu v podobě odebrání dětí lze přikročit jen v krajních případech. Zákonná ustanovení jsou v souladu s ústavními i mezinárodními základy, neboť se domnívám, že jestli z relevantních ustanovení zákona něco vyplývá jednoznačně hned po prvním přečtení, tak je to rozhodně to, že odebrání dítěte a nařízení ústavní výchovy slouží jako mimořádné opatření až tam, kde věc nelze řešit jinak. OZ vymezuje důvody, pro které lze k ústavní výchově přistoupit, tyto zcela korespondují s požadavkem proporcionality na odůvodnění zásahu pouze těmi nejzávažnějšími důvody. Naplnění těchto důvodů navíc musí dosáhnout takové intenzity, která už je v rozporu se zájmem dítěte. V OZ je výslovně stanovena subsidiarita tohoto zásahu, obrovským přínosem aktuální úpravy je výslovné zakotvení zákazu nařídít ústavní výchovu jen z důvodu nedostatečných bytových nebo majetkových poměrů, nově také součástí návrhu podávaného soudu musí být právě vyhodnocení o tom, že důvodem nejsou nedostatečné bytové či majetkové poměry. Velkým přínosem je tato úprava kvůli tomu, že je tak výslovně zákonem postaveno najisto, že nesmí docházet k praxi, kdy děti byly odebírány pouze z takovýchto důvodů, což byla velmi smutná realita, ke které docházelo za předešlé právní úpravy, nutno dodat, že ne pouze ojediněle, což potvrzují zprávy Veřejného ochránce práv. Stanovená povinnost upřednostnit jiná opatření a zejména dbát prevence potom koresponduje s podmínkou přiměřenosti. Úprava v ZSPOD navazuje ve stejném duchu, totiž jednoznačným příkazem upřednostnit jiná než tak radikální řešení, což vyplývá například z povinnosti

uspořádat před podáním návrhu případovou konferenci, uskutečnit opatření z vypracovaného individuálního plánu atd., do těchto aktivit jsou navíc zapojeni i odborníci z jiných oborů. Toto vše má vést k tomu, že se má situace v rodině primárně řešit zejména takovými prostředky, které umožní zachování rodiny, což je povinnost, která je opět v zákoně výslovně uvedena. Konečné rozhodnutí je vždy na soudu, který je vázán nejen právní úpravou ale i rozhodováním vyšších soudů a fakticky také rozhodováním ÚS, jejichž judikatura (mimo jiné vycházející z judikatury evropské) k pečlivému vyvažování jednoznačně nabádá. Navíc, jestli judikatura Nejvyššího a Ústavního soudu a zprávy Veřejného ochránce práv ukazují na chybné vyvažování za předešlé úpravy, bylo to především v souvislosti se špatnou sociální situací rodiny, což je nyní tedy už upraveno výslovně. Na základě výše uvedeného tudíž nemohu dospět k jinému závěru, než že právní zakotvení poskytuje dostatečné záruky, aby odebrání dětí bylo až krajním řešením špatné rodinné situace, za předpokladu vycházení z nejlepšího zájmu dítěte a vyvažování kolidujících zájmů, což současná úprava zaručuje.

Hlavní nedostatky předešlé právní úpravy spočívaly jednak v nedostatečném a neefektivním preventivním působení OSPOD, dále pak v nedostatečném zohlednění nejlepšího zájmu dítěte. Pokud jde o preventivní působení, zde lze jednoznačně shrnout, že současná právní úprava je rozhodně nastavena správným směrem, což vyplývá už jen při porovnání rozsahu ustanovení týkajících se preventivní a poradenské činnosti a ustanovení týkající se nařízení ústavní výchovy. I z výslovného znění zejména úvodních ustanovení ZSPOD je zřejmý důraz, že základem činnosti OSPOD musí být právě prevence a pomoc rodinám. Přínosem současné právní úpravy je rozhodně zakotvení systematizace sociální práce s rodinou a zakotvení povinnosti využít prostředků ve formě individuálního plánu dítěte a případových konferencí, jakožto významných prevenčních nástrojů. Přestože došlo k významnému posílení preventivní činnosti OSPOD, stále jsou ale dle mého názoru v této oblasti značné nedostatky, a to zejména co se týče zakotvení podpůrných sociálních služeb pro rodiny. Aby bylo možné preventivně působit, musí být jak. Totiž je nutné zajistit, aby měly OSPOD účinné prostředky, jak rodinám pomáhat a tím naplňovat zákonem zakotvenou poradenskou činnost a pomoc. ZSPOD nově nastavil propracovanější systém preventivního působení OSPOD, nicméně nastavil a zakotvil základy. Je potřeba na ně navázat další úpravou, která umožní jejich skutečnou a efektivní realizaci. Jedná se zejména o sociální bydlení, když, jak ukázala uváděná judikatura a poznatky Veřejného ochránce práv, právě sociální důvody spojené s nedostatečným bydlením byly palčivým problémem. Ano, současná právní úprava stanovuje zákaz odebrat dítě jen ze sociálních důvodů, co ale v případě, kdy nevyhovující bydlení začne negativně ovlivňovat zdraví dítěte, pak už by uvažovat o odebrání

dítěte bylo jistě na místě. Právě z toho důvodu je nutné na takovou situaci reagovat co nejdříve, úprava sociálního bydlení přesto i nadále chybí. Domnívám se tedy, že je ještě zapotřebí další práce věnovaná těmto a jiným sociálním službám, nicméně tato oblast už ale jde, vzhledem k omezenému rozsahu, nad rámec této práce.

Konečně k otázce týkající se zásady nejlepšího zájmu dítěte. Za předchozí úpravy zájem dítěte nebyl dostatečně zohledňován, nebyla dostatečně respektována jeho citová vazba, jeho participace v podobě zjišťování názoru dítěte byla zejména při soudních řízeních nedostatečná a konečně skutečnému zájmu dítěte příliš neodpovídal postup, kdy byl opatrovníkem pro řízení dítěti jmenován tentýž OSPOD, který byl zároveň i návrhatelem v dané věci, potom nemohlo dojít ke skutečně účinnému hájení toho nejlepšího zájmu dítěte. Naproti tomu současná právní úprava tyto nedostatky napravuje a zásada nejlepšího zájmu dítěte se tak v dané oblasti promítá v daleko větší míře. Nejlepší zájem dítěte je výslovně zakotven jako přední hledisko při výkonu sociálně-právní ochrany dětí, zákonná ustanovení dotýkající se problematiky této práce s pojmem zájem dítěte operují často. Především pokud jde o respekt k citovým vazbám dítěte k rodičům, zde je potřeba vyzdvihnout právě ono posílení preventivní činnosti, čímž se stát snaží aktivně podporovat soužití rodičů s dětmi a působit preventivně tak, aby nemuselo dojít k vážným zásahům do rodinných vztahů. Velkým přínosem je dále výrazné posílení participačních práv dítěte, když je zakotvena povinnost soudu zjistit názor dítěte a věnovat mu dostatečnou pozornost. Pokud jde o zastupování dítěte OSPOD opatrovníkem, zde současná právní úprava stanoví, že pokud je opatrovníkem jmenován ten orgán, který podal návrh, soud jmenuje opatrovníkem jiného. Nedostatkem se mi jeví fakt, že tak soud učiní pouze na návrh. Domnívám se, že by automaticky měl soud jmenovat opatrovníkem dítěti jiného, ať už jiný OSPOD nebo například advokáta. Pokud už totiž OSPOD přistoupí k podání návrhu na nařízení ústavní výchovy, nepochybně dospěl k závěru, že situaci nelze řešit jinak a že odebrání dítěte z rodiny je v jeho nejlepším zájmu, v takovém případě ale dle mého názoru není schopen zájem dítěte objektivně hájit.

I přes výše zmíněné ale stále zůstává zájem dítěte poměrně těžko uchopitelný a to zejména díky jeho neurčitému obsahu. Správné posouzení toho, co je v nejlepším zájmu dítěte, je pro tuto problematiku ale nezbytné, z toho důvodu bych navrhovala, aby za pomoci odborníků (psychologů, pedagogů, atd.) byly vypracovány alespoň obecné metodické pokyny, které by na základě co nejkonkrétněji stanovených indikátorů určovaly, ve kterých situacích nejlepší zájem dítěte vyžaduje odebrání dítěte z rodiny a ve kterých nikoli.

10. Seznam použitých zdrojů

Monografie, komentáře:

HRUŠÁKOVÁ, Milana, KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Masarykova univerzita: Doplněk, 2006. 400 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana. *Dítě, rodina, stát: úvahy nad právním postavením dítěte*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 160 s.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. *Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 191 s.

BITTNER, Petr a kol. *Děti z ústavů!: právní a psychologické dopady ústavní výchovy z pohledu ochrany rodiny a nejlepšího zájmu dítěte*. Brno : Liga lidských práv, 2007. 76 s.

KRAUSOVÁ, LUCIE, NOVOTNÁ, VĚRA. *Sociálně-právní ochrana dětí*. PRAHA: ASPI, a.s., 2006. 228 s.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2010. 304 s.

KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k ústavě a Listině- 2.díl.2.rozšířené vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1441 s.

KMEC, Jiří a kol. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2012. 1687 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 - 975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1380 s.

HRUŠÁKOVÁ, Milana a kol. *Zákon o rodině. Zákon o registrovaném partnerství. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 586 s.

Odborné články:

KORNEL, Martin. Některé problematické aspekty principu nejlepšího zájmu dítěte. *Právní rozhledy : časopis pro všechna právní odvětví*, 2013, roč. 21, č. 3, s. 88 - 93.

MACELA, Miloslav. Podrobný výklad některých ustanovení novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí od 1.1.2013. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 1, s. 1 - 4.

HRADILOVÁ, Adéla. Veřejný ochránce práv a analýza soudních rozhodnutí o ústavní výchově. *Právo a rodina*, 2013, roč. 15, č. 5, s. 11 - 14.

Právní předpisy:

Ústavní zákon č.1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Usnesení Předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících.

Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ve znění pozdějších předpisů.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 54/2001 Sb.m.s, o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013Sb., o zvláštních řízeních soudních.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

Judikatura:

Ústavní soud

Nález Ústavního soudu ze dne 20. února 2007, sp. zn. II. ÚS 568/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 26. srpna 2010, sp. zn. III. ÚS 3007/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. července 2010, sp. zn. IV. ÚS 2244/09.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. září 2011, sp. zn. II. ÚS 2546/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 13. července 2011, sp. zn. III. ÚS 3363/10.

Nález Ústavního soudu ze dne 3. února 2011, sp. zn. III. ÚS 449/06.

Nález Ústavního soudu ze dne 10. října 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 12.10.1994, sp.zn. Pl.ÚS 4/94.

Nález Ústavního soudu ze dne 20. července 2010, sp.zn. IV. ÚS 2244/09.

Nejvyšší soud.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. prosince 2010 k rozhodování soudů ve věcech nařizování ústavní výchovy, sp. zn. Cpjn 202/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2008, sp. zn. 30 Cdo 3361/2007.

Evropský soud pro lidská práva

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku ze dne 6. července 2010. Stížnost č. 41615/07.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Sahin proti Německu ze dne 8. července 2003. Stížnost č. 30943/96.

Rozsudek Evropského soudu ve věci Haase proti Německu ze dne 8. dubna 2004. Stížnost č. 11057/02.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Lopez Guio proti Slovensku ze dne 3. června 2014. Stížnost č. 10280/12.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Chabrowski proti Ukrajině ze dne 17. ledna 2013. Stížnost č. 61680/10.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kroon a další proti Niozemí ze dne 27. října 1994. Stížnost č. 18535/91.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Niemietz proti Německu ze dne 16. prosince 1992. Stížnost č. 13710/88.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Odièvre proti Francii ze dne 13. února 2003. Stížnost č. 42326/98.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Dudgeon proti Spojenému království ze dne 22. října 1981. Stížnost č. 7525/76.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Kutzner proti Německu ze dne 26. února 2002. Stížnost č. 46544/99.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Scozarri a Giunta proti Itálii ze dne 13. července 2000. Stížnost č. 39221/98 a 41963/98.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci K. a T. proti Finsku ze dne 12. července 2001. Stížnost č. 25702/94.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci T. P. a K. M. proti Spojenému království ze dne 10. května 2001. Stížnost č. 28945/95.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Havelka a další proti České republice ze dne 21. června 2007. Stížnost č. 23499/06.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci Wallová a Walla proti České republice ze dne 26. října 2006. Stížnost č. 23848/04.

Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci R. K. a A. K. proti Spojenému království ze dne 30. září 2008. Stížnost č. 38000/05.

Články na internetu:

HRUBÁ, Kateřina. *Odebrání dítěte ze sociálních důvodů jako porušení Úmluvy* [online]. viaiuris.cz, 15. listopadu 2006 [cit. 28. ledna 2015]. Dostupné na < <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=116> >.

BÁRTOVÁ, Eliška. *Kauza Wallovi: Selhali pěstouni i celý systém.* [online]. aktualne.cz, 3. listopadu 2008 [cit. 29. ledna 2015]. Dostupné na < <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/kauza-wallovi-selhali-pestouni-i-cely-system/r~i:article:620846/> >.

BIBEN, Martin. *Otci odebrali dcery, oběsil se. Nešlo jen o společné koupání, říká policie* [online]. idnes.cz, 29. ledna 2015 [cit. 29. ledna 2015]. Dostupné na < http://plzen.idnes.cz/odebrani-deti-v-nyrsku-sebevrazda-drc-/plzen-zpravy.aspx?c=A150128_221412_domaci_wlk >.

CHMELOVÁ, Yvetta. *Chybu jsme neudělali, říká sociálka k případu dětí, jejichž otec se oběsil* [online]. idnes.cz, 30. ledna 2015 [cit. 30. ledna 2015]. Dostupné na < http://plzen.idnes.cz/klatovy-nyrsko-odebrani-deti-sebevrazda-otec-sexualni-zneuzivani-10v-/plzen-zpravy.aspx?c=A150130_160854_plzen-zpravy_pp#utm_source=sph.idnes&utm_medium=richtext&utm_content=top6 >.

Soud odebral dítě psychicky nemocné matce. Pomohla jí církev i právníci [online]. llp.cz, leden 2008 [cit. 30. ledna 2015]. Dostupné na < <http://llp.cz/pripady/psychicky-nemocne-matce-odebrali-dite-pomohla-ji-cirkev-i-pravnici/> >.

Ostatní zdroje:

MOTEJL, Otakar a kol. *Rodina a dítě.* Sborník stanovisek veřejného ochránce práv. Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2007. 215 s.

VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Zpráva ze systematických návštěv školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.* Brno: Kancelář veřejného ochránce práv, 2011. 173 s.

KORNEL, Martin. Princip nejlepších zájmů dítěte. In KOTÁSEK, Josef a kol. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 56 - 65.

KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Právo na respektování rodinného života: tradice vs. alternativy. In KOTÁSEK, Josef a kol. (ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 71 - 80.

TELEC, Ivo. Subjektivní práva rodinná a otázka metodologická. In KOTÁSEK, Josef a kol.(ed). *Dny práva 2011 – Days of Law 2011. Deklarace, Charty, Listiny a Lidskoprávní úmluvy a jejich význam pro proměny rodinného práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, 171-189 s.

TOMÁŠKOVÁ, Kateřina. *Pozitivní povinnosti státu v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2010/2011. 68 s. [online]. 2011 [cit. 13. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/210794/pravf_m/Pozitivni_povinnost_v_judikature_ESLP.txt>.

TSAKYRAKIS, STAVROS: Proportionality: An assault on human rights? *International Journal of Constitutional Law*, 2009, vol.7, č.3 str. 474 citováno dle BEDNÁŘ.Jan. *Princip proporcionality: teoretické opodstatnění a praktické použití*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2011/2012. 62 s. [online]. 2012 [cit. 13. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/210881/pravf_m/Diplomova_prace.pdf>.

PLACHETKOVÁ, Lada. *Princip proporcionality v současné české judikatuře*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta právnická, 2013/2014. 56 s. [online]. 2014 [cit. 14. ledna 2015]. Dostupné na <http://is.muni.cz/th/348216/pravf_m/DP_princip_proporcionality_.pdf>.

11. Shrnutí/ Summary

Diplomová práce se zabývá odebráním dětí jakožto krajním zásahem státu do rodinněprávních vztahů. Po vymezení základních pojmů, se autorka věnuje zásadě blaha dítěte, která je pro danou problematiku nesmírně důležitá. Další část práce se věnuje ústavnímu a mezinárodnímu zakotvení, dále navazuje zákonné zakotvení odebrání dětí i preventivních opatření. Klíčová část práce je věnována vyvažování kolidujících zájmů a judikatuře českých soudů i Evropského soudu pro lidská práva. Na základě této části autorka vymezuje meze ospravedlnitelnosti zásahu v podobě odebrání dítěte. Dále jsou zmíněny praktické poznatky Veřejného ochránce práv, které umožňují posouzení praktické aplikace zákonné úpravy. V závěru práce autorka srovnává současnou a předchozí právní úpravu a odpovídá na stanovené otázky.

This theses deals with removing children as an extreme interference of family relationships. After the definition of fundamental notions the author examines the principle of the welfare of the child which is crucial for the given issue. Another part of this thesis deals with constitutional and international legislation, statutory legislation of removing children and preventive measures follows. The key part is dedicated to the balancing of conflicting interests and to the jurisprudence of the Czech courts and of the European Court of Human Rights. Pursuant to this part the author defines the bounds of the justifiability of the interference of removing a child. Next, the practical findings of Ombudsman are mentioned which enables to assess the practical application of the statutory legislation. The author compares contemporary and previous legislation and answers the defined questions in the conclusion of this theses.

12. Seznam klíčových slov/ Keywords

Právo na rodinný život/ The Right to respect for family life

Princip blaha dítěte/ The principle of the Welfare of the Child

Zájem dítěte/ Interest of the child

Úmluva o právech dítěte/ The Convention on the Rights of the Child

Sociálně- právní ochrana dětí/ Social and Legal Protection of Children

Odebírání dětí/ Removing children

Vyvažování kolidujících zájmů/ Balancing of conflicting interests

Princip proporcionality/ The Principle of Proportionality